

**Vilniaus universiteto
Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Justinos Kiškūnaitės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS REIKŠMĖ NACIONALINEI
BAUDŽIAMAJAI TEISEI**

The Importance of the EU Law for the National Criminal Law

Vadovas: doc. dr. Armanas Abramavičius
Recenzentas: prof. habil. dr. Gintaras Švedas

Vilnius, 2011

Turinys

IŽANGA	3
1. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS AKTAI IR JŲ ĮTAKA LIETUVOS TEISĖS SISTEMAI	5
1.1. Europos Sąjungos teisės aktų rūšys	5
1.2. Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procedūros ir tvarka	8
1.3. Europos Sąjungos teisės aktų įtaka nacionalinei teisės sistemai	11
2. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS ĮTAKA BAUDŽIAMAJAI TEISEI (BENDROSIOS NUOSTATOS).....	21
2.1. Pirminių ir antrinių Europos Sąjungos teisės aktų įtaka Lietuvos Respublikos baudžiamajai teisei	21
2.2. Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimų inkorporavimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje.....	25
2.3. Konvencijos, susijusios su baudžiamąja teise	27
3. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS ĮTAKA TAM TIKRIEMS BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS BENDROSIOS DALIES INSTITUTAMS.....	33
3.1. Europos Sąjungos teisės aktų poveikis reglamentuojant juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę.....	33
3.2. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nustatant bausmių fiziniams asmenims sistemą.....	38
3.3. Nusikalstamos veikos stadijos Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje	42
3.4. Europos Sąjungos teisės ir Lietuvos Respublikos teisės santykis bendrininkavimo aspektais	46
3.5. Europos arešto orderis	48
IŠVADOS	57
SANTRAUKA	60
SUMMARY	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	62

IŽANGA

Lietuvai 2004 m. tapus Europos Sąjungos nare ir ratifikavus atitinkamus tarptautinius susitarimus, Europos Sąjungos teisė tapo neatsiejama nacionalinės teisės dalimi, daro nemažą įtaką nacionalinės teisės leidybos procesui. Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių įvairius baudžiamosios teisės klausimus, priėmimas padeda pamatus ir palengvina valstybių bendradarbiavimą, padeda spręsti nusikalstamų veikų, pasižyminčių tarptautiniu aspektu, problematiką.

Europos Sąjungos teisės aktų gausa ir jų priėmimo mechanizmai daro didelę įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei, todėl labai svarbu tinkamai suprasti teisės aktų skirtumus ir jų įgyvendinimo per nacionalinę teisę principus. Būtent Europos Sąjungos teisės aktų inkorporavimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje yra svarbiausias teisės leidėjų žingsnis užtikrinant tarptautinių sutarčių laikymąsi.

Teisės aktų gausa ir jų tipai padeda kryptingai analizuoti Europos Sąjungos teisės aktų įtaką nacionalinei teisei. Jais autorė naudojasi nustatydamą šio darbo gaires, kurios atspindi šių dienų realijas ir leidžia nuspręsti reikiamų analizių kryptingumą.

Pasirinkta tema yra šiuo metu itin aktuali, kadangi Europos Sąjunga eina baudžiamosios teisės valstybėse narėse vienodinimo keliu, ir Lietuva taip pat turi įsilieti į šį procesą, derindama bei įgyvendindama Europos Sąjungos teisę nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. Tačiau Europos Sąjungos teisės reikšmės, įtakos nacionalinei baudžiamajai teisei klausimais literatūra yra gana negausi. Atsižvelgiant į visa tai ir buvo pasirinkta minėtoji darbo tema detalesniam nagrinėjimui.

Reikėtų pažymėti, Europos Sąjungos teisės aktų, vienokiu ar kitokiu būdu reguliuojančių ar kitaip paveikiančių atskirus baudžiamosios teisės institutus, sprendžiančių bausmių ar jurisdikcijos klausimus, kriminalizuojančių tam tikras nusikalstamas veikas, gausa reikalautų atskiros analizės, dėmesį sutelkiant ne vien tų teisės aktų daromam poveikiui atskiriems nacionalinės baudžiamosios teisės institutams, tačiau ir kur kas detalesnei, sisteminei jų turinio analizei. Todėl šiame darbe bus nagrinėjama bendroji Europos Sąjungos teisės aktų įtaka nacionalinei teisei, kreipiamas dėmesys į bendruosius Europos Sąjungos reikšmės nacionalinei baudžiamajai teisei aspektus. Taip pat pereinama prie detalesnio nagrinėjimo, kokią įtaką tam tikriems nacionalinės baudžiamosios teisės institutams daro Europos Sąjungos teisės aktai. Kadangi pasirinkta tema yra labai plati, darbe nebus gilinamasi

į baudžiamosios teisės specialiąją dalį, bet apsiribojama bendrajai daliai priklausančiais institutais, tokiais kaip juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, bausmių fiziniams asmenims sistema, nusikalstamos veikos stadijos, bendrininkavimas, Europos arešto orderis.

Šio darbo turinio atžvilgiu aktualiais klausimais rašė A. Abramavičius, G. Švedas, D. Mickevičius, A. Čepas, I. Jarukaitis, D. Soloveičikas, E. Sinkevičius ir kiti autoriai. Formuluojant tezes bei išvadas, remiamasi ne tik teisės mokslininkų darbais, bet ir Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos teisės aktais.

Darbo tikslas – išsiaiškinti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir LR BK) formavimo gairės atitinka Europos Sąjungos harmonizuotos teisinės sistemos viziją, ar teisės aktais užtikrinama bendradarbiavimo ir vientisos teisinės sistemos palaikymo galimybė Lietuvoje. Įvertinti, kokią reikšmę Europos Sąjungos teisės aktai turi nustatant fizinių ir juridinių asmenų bausmių sistemas, kaip teisės sistemos harmonizacija paveikia nusikalstamų veikų stadijų, bendrininkavimo, Europos arešto orderio institutų reglamentavimą.

Darbo užduotis – apžvelgti svarbiausius Europos Sąjungos teisės aktų tipus ir mechanizmus, turinčius reikšmės Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės bendrojoje dalyje formavimui. Apžvelgiant įvairius Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimo nacionalinėje teisėje aspektus, analizuoti, kaip Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose atsispindi Europos Sąjungos teisės nuostatos, kokią įtaką Europos Sąjungos teisės aktai daro įstatymų bazės kūrimo ir praplėtime, žvelgiant per baudžiamosios teisės bendrosios dalies prizmę.

Siekiant iškeltų tikslų, magistro darbe taikomi pagrindiniai teisės mokslo tyrimo metodai – loginis, analitinis, lyginamasis, sisteminis, taip pat lingvistinis ir šiek tiek istorinis metodai.

1. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS AKTAI IR JŲ ĮTAKA LIETUVOS TEISĖS SISTEMAI

1.1. Europos Sąjungos teisės aktų rūšys

Europos Sąjungos teisė skiriama į pirminę ir antrinę. Pirminę teisę sudaro teisės aktai, kurie buvo priimti tarpvyriausybinio lygmeniu, savo pobūdžiu šie aktai yra tarptautinės sutartys. Jais grindžiamas pats Europos Sąjungos funkcionavimas, įtvirtinti bendrieji principai, steigimo tikslai ir priemonės jiems pasiekti, institucinė struktūra ir institucijų kompetencija bei kitos pamatinės nuostatos. Pirminę teisę sudaro, visų pirma, Europos Sąjungos sutartis ir Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo; šią, supaprastintą struktūrą įvedė Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijų steigimo sutartį. Iki tol, Europos Sąjungos pirminę teisę sudarė Europos Bendrijų steigimo sutartys, o būtent – 1951 m. Europos Anglies ir Plieno Bendrijos sutartis, 1957 m. Europos Ekonominės Bendrijos sutartis ir 1957 m. Europos Atominės Energijos Bendrijos sutartis. Pirminę teisę taip pat sudarė šių sutarčių protokolai ir pareiškimai, dėl kurių susitaria valstybės narės; visi vėlesni Europos Bendrijų steigimo sutarčių pakeitimai ir papildymai (1965 m. Susiliejo sutartis, 1986 m. Vieningas Europos Aktas, 1992 m. Maastrichto sutartis, 1997 m. Amsterdamo sutartis, 2001 m. Nicos sutartis); naujų narių stojimo sutartys ir aktai.

Stodamos į Europos Sąjungą, valstybės perduoda dalį savo kompetencijos Europos Sąjungos institucijoms, kurios įgyja teisę tam tikrose srityse leisti valstybėms narėms privalomus teisės aktus. Remiantis pirmine teise bei įgyvendinant Sutarčių nuostatas, yra leidžiami antrinės teisės aktai. Antrinę teisę kuria ne pačios valstybės, bet Europos Sąjungos institucijos, kurioms ši kompetencija suteikta Steigimo sutartimis. Antrinės teisės aktai yra reglamentai, direktyvos, sprendimai bei nuomonės ir rekomendacijos. Skirtingos formos antrinės teisės aktams yra suteikta skirtinga teisinė galia, todėl Europos Sąjungos institucijos atitinkamose srityse yra labiau linkusios leisti vienus ar kitus antrinės teisės aktus. Reglamentai, direktyvos ir sprendimai yra privalomojo pobūdžio teisės aktai, o nuomonės ir rekomendacijos turi neprivalomą, rekomendacinę reikšmę; dėl to pirmųjų trijų rūšių aktai yra

nepalyginamai reikšmingesni nacionalinei teisei bei tik jie yra detaliau nagrinėjami šiame darbe.

Reglamentai yra bendrojo galiojimo, privalomi visa apimtimi ir tiesiogiai galiojantys kiekvienoje Europos Sąjungos valstybėje narėje teisės aktai, turintys viršesnę statusą už nacionalinę teisę. Pažymėtina, jog reglamentas nereikalauja, kad nacionalinės institucijos priimtų kokius nors sprendimus dėl jo inkorporavimo. Taip yra tam, kad dėl galimų netikslumų nebūtų iškreiptas reglamento turinys. Kaip teigia D. Soloveičikas, „kad Europos Sąjungos teisės norma galėtų būti tiesiogiai taikoma ir veikianti, jos taikymas neturi priklausyti nuo valstybės narės institucijų veiksmų ar priimamų teisės aktų, kuriais tokia norma turi būti perkeliama į nacionalinę teisę“.¹ Tačiau suprantama, kad reglamento efektyviam taikymui, veiksmingam įgyvendinimui gali būti reikalinga adaptuoti nacionalinę teisę, priimant nacionalinės teisės aktą. Tik tuo atveju, kai pats reglamentas tai leidžia, valstybės narės gali priimti teisės aktą, kad būtų maksimaliai įgyvendinti reglamento reikalavimai. Ši nuostata reikšminga nacionalinei baudžiamajai justicijai, nes įgyvendinti baudžiamąsias sankcijas gali tik nacionaliniai teismai. Taip pat pažymima, kad sritį, kurioje valstybė gali ir privalo priimti nacionalinius teisės aktus, kurie skirti reglamento taikymo užtikrinimui, nustato pats reglamentas. Prie šios srities teisės aktų priskiriami ir aktai, skirti baudžiamiesiems įstatymams taisyti; paprastai tai susiję su baudžiamųjų sankcijų nustatymu. Valstybė narė, priimdama priemones, kurių reikia reglamento įgyvendinimui, pirmiausia kreipia dėmesį į nacionalinę bausmių sistemą, o taikant konkrečią bausmę asmeniui teismai atsižvelgia į įstatymuose numatytų draudimų ir reikalavimų teisingumą.

Tiesioginis reglamento poveikis reiškia, kad jis galioja ne vien valstybėms narėms, bet ir visiems susijusiems asmenims visose valstybėse narėse. Čia reikėtų pastebėti, kad valstybių narių piliečiams reglamentai tiesiogiai taikomi gali būti tik tada, kai jiems reglamentu tiesiogiai nustatomos teisės arba pareigos. Baudžiamosios teisės požiūriu tokia situacija sunkiai įsivaizduojama, kad būtų priimtas reglamentas, tiesiogiai nustatantis privalomas taisykles fiziniams asmenims srityje, susijusioje su baudžiamąja justicija.

Apibendrinant galima teigti, kad efektyviam reglamento taikymui nacionalinėje teisėje gali būti reikalingos tam tikros konkrečios priemonės, dažniausiai išreiškiamos kaip nacionalinis teisės aktas, kuriuo remiantis būtų įgyvendinamas jo veiksmingas taikymas.

¹ Soloveičikas D. Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir jos taikymas – dvi skirtingos tapačios doktrinos dalys? // Jurisprudencija: mokslo darbai, Nr. 4(94), 2007. P.40.

Europos Sąjungai naudojantis reglamentais kaip teisės harmonizacijos priemone, jų reikšmė nacionalinei teisei yra labai didelė.

Kitas privalomo pobūdžio Europos Sąjungos teisės aktas – direktyva, ji konkrečiai adresuojama valstybėms narėms, ir visiškai neliečia jų institucijų ar piliečių (direktyvų tiesioginis veikimas yra įmanomas tam tikrais atvejais, bet dėl darbo temos ir jos apimties šis klausimas plačiau nenagrinėjamas). Valstybėms narėms yra svarbiausia ne tiesiogiai atsižvelgti į direktyvą, tačiau įgyvendinti direktyvos diktuojamus tikslus. Tikslų įgyvendinimo priemonės ir metodiką pasirenka pati valstybė narė. Savo prigimtimi direktyvos yra teisės derinimo įrankiai. Jos nėra skirtos tam, kad būtų suvienodinta teisė valstybėse narėse, jos skirtos tik teisinių sistemų harmonizavimui.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad valstybių narių pasirinkimo laisvė įgyvendinant direktyvų tikslus tiesiogiai priklauso nuo konkrečių direktyvų tikslumo: vienos direktyvos būna detalesnės nei kitos. Priimdamos teisės aktus, kuriais siekiama įgyvendinti direktyvų tikslus, valstybės narės turi užtikrinti, kad šie teisės aktai atitinka teisėtumo reikalavimus, taip pat yra konkretūs, aiškūs ir pilnai apibrėžti. Paprastai toks konkretumas yra matomas valstybėms narėms pildant savo nacionalinės baudžiamosios teisės įstatymus. Priimdama teisės aktus ir adaptuodama teisės normas, kad jos atitiktų direktyvų skelbiamus tikslus, valstybė narė vykdo savo pareigą suderinti savo nacionalinę teisę su Europos Sąjungos nuostatomis.

Direktyvos yra adresuojamos valstybėms narėms, tačiau direktyvų įtaka valstybių narių fiziniams ir juridiniams asmenims yra tiesiogiai pastebima per nacionalinius teisės aktus, kurie yra priimami siekiant įgyvendinti direktyvų nustatytus tikslus. Vis dėlto reikėtų pastebėti, jog Europos Sąjungos teisminės institucijos – Europos Teisingumo Teismo – jurisprudencija rodo, kad direktyva gali turėti tiesiogines pasekmes valstybės narės nacionalinėje teisės sistemoje, nes ji paprastai sukuria teises ir pareigas visų valstybių narių fiziniams ir juridiniams asmenims, jei valstybė narė laiku neįgyvendino direktyvos savo nacionalinėje teisėje, o direktyva skirta individų teisėms sukurti, kai direktyvos nuostatos dėl individų teisių yra gana tikslios ir aiškios².

Kita privalomų Europos Sąjungos teisės aktų rūšis – pagrindų sprendimai, priimami politinio ir teisinio bendradarbiavimo srityje; tai yra valstybių narių veiksmų derinimo forma. Daugeliu atvejų pagrindų sprendimai yra panašūs į direktyvas: kaip ir direktyvos, tai

² V. Vadapalas. Tarptautinė teisė. Vilnius, 2006. P. 54.

nėra tiesioginio poveikio aktai, tačiau privaloma įgyvendinti pagrindų sprendimų tikslus, pasiekti rezultatus per sprendimuose nustatytą terminą. Valstybei narei paliekama teisė pasirinkti sprendimo įgyvendinimo formą ir būdus.

Pagrindų sprendimai yra teisės aktai, darantys didžiausią tiesioginę įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei. Pastebėtina, kad didžioji dauguma iš nacionalinėje baudžiamojoje teisėje įgyvendintų Europos Sąjungos teisės aktų yra būtent pagrindų sprendimai; vadinasi, šių sprendimų įgyvendinimas lemia nacionalinio baudžiamojo įstatymo papildymą ar pakeitimą derinant nacionalinę teisę su Europos Sąjungos teise.

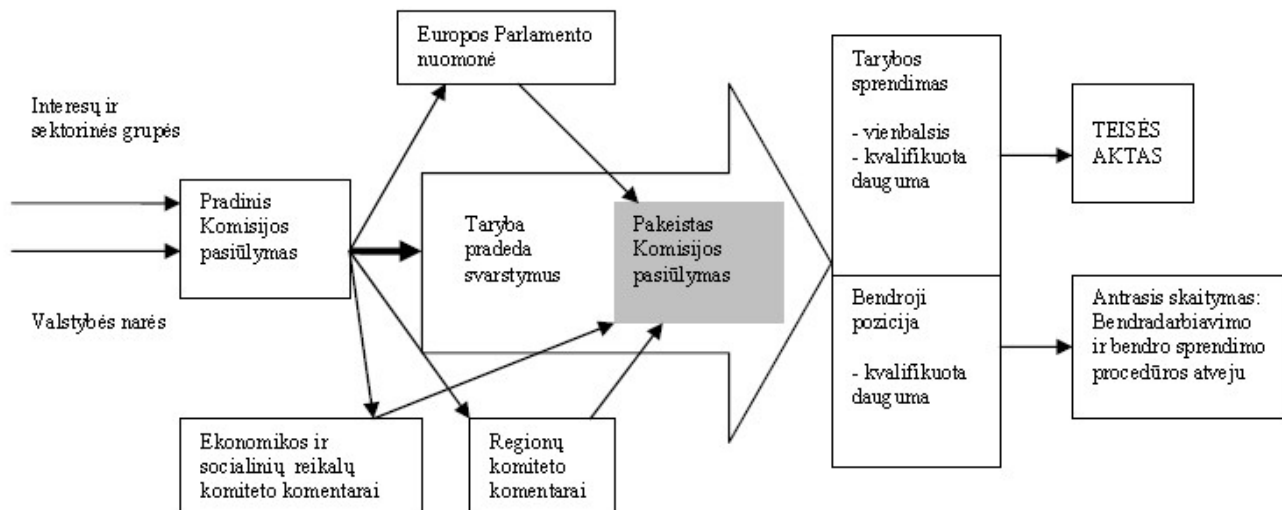
Taip pat reikėtų pastebėti, kad, nors dažniausiai pagrindų sprendimų atskiros nuostatos jau būna įtvirtintos nacionalinėje teisėje, tačiau norint pasiekti visišką Europos Sąjungos teisės akto įgyvendinimą, dažniausiai reikia keisti baudžiamąjį įstatymą. Galima sakyti, kad pagrindų sprendimų įgyvendinimas yra sietinas su baudžiamųjų įstatymų korekcijomis.

1.2. Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procedūros ir tvarka

Prieš toliau aptariant Europos Sąjungos teisės ir jos teisės aktų įtaką mūsų nacionalinei teisei, svarbu yra trumpai apžvelgti, kaip tie sprendimai priimami ir kokią įtaką juos priimant turi pati Lietuvos Respublika. Šioje dalyje bus tiriama tik privalomojo pobūdžio teisės aktų priėmimo tvarka.

Pagrindinė institucija, priimanti sprendimus dėl teisės aktų (reglamentų, direktyvų, sprendimų), yra Europos Sąjungos Taryba. Priklausomai nuo sprendžiamo klausimo turinio, galutinis sprendimas priimamas vienbalsiai arba kvalifikuota balsų dauguma. Prieš pateikiant teisės akto projektą Tarybai, jo parengimo ir svarstymo darbe dalyvauja ir kitos Europos Sąjungos institucijos – Europos Komisija, Europos Parlamentas, taip pat Europos ekonomikos ir socialinių reikalų bei Regionų komitetai.

Bendrą, supaprastintą sprendimų dėl Europos Sąjungos teisės aktų priėmimo schemą galima būtų pateikti taip (schemą žiūrėti kitame puslapyje):

Teisės aktų priėmimas galimas atliekant tris procedūras:

- Konsultavimosi procedūra. Komisija teisės akto projektą teikia Tarybai. Parlamentas (taip pat tam tikrais atvejais Ekonomikos ir socialinių reikalų ir/ar Regionų komitetas) pareiškia savo nuomonę ir konsultuoja Tarybą. Taryba vienbalsiai arba kvalifikuota balsų dauguma priima sprendimą;
- Bendradarbiavimo procedūra. Nuo konsultavimosi skiriasi tuo, kad Parlamentas įgauna didesnes teises, t. y. teisės akto projektą jis gali svarstyti antrą kartą. Per pirmąjį svarstymą Parlamentas pareiškia savo nuomonę, o Taryba, remdamasi Komisijos siūlymu ir Parlamento nuomone, parengia poziciją, su kuria vėl yra supažindinamas Parlamentas, vėliau pareiškiantis savo nuomonę. Tačiau ir šiuo atveju galutinis žodis priklauso Tarybai, turinčiai teisę neatsižvelgti į Parlamento po antrojo svarstymo pareikštą nuomonę. Tiksliai tokiu atveju ji privalo sprendimą priimti ne kvalifikuota balsų dauguma, bet vienbalsiai;
- Bendro sprendimo procedūra. Ši procedūra suteikia galimybę teisės akto projektą Parlamentui svarstyti trečią kartą. Tarybai neatsižvelgus į po antrojo svarstymo pateiktą Parlamento nuomonę dėl bendrosios pozicijos, Parlamentas balsų dauguma gali vetuoti Tarybos sprendimą. Siekiant to išvengti, antrojo svarstymo metu išryškėjus Parlamento ir Tarybos nesutarimams, sudaromas specialus taikinimo komitetas, sudarytas iš Tarybos ir Parlamento atstovų, kurio tikslas yra parengti kompromisinį teisės akto variantą, kuriam per trečiąjį svarstymą galėtų pritarti tiek Parlamentas, tiek Taryba;

- Pritarimo procedūra. Taryba, prieš priimdama kai kuriuos labai svarbius sprendimus, turi gauti Parlamento pritarimą. Procedūra išlieka tokia pati kaip ir konsultavimosi atveju, išskyrus tai, jog Parlamentas negali atlikti pataisų, t.y. pasiūlymas arba priimamas (pritariama absoliučia balsų dauguma), arba atmetamas.

Kaip ši teisės aktų leidyba liečia Lietuvos Respubliką? Būdamas Europos Sąjungos valstybe nare, Lietuvos Respublika dalyvauja visuose projektų svarstymuose. Siekiant veiksmingai bendradarbiauti priimant sprendimus Europos Sąjungos lygiu, būtinas tinkamas pasirengimas nacionaliniu lygmeniu. Europos Sąjungos svarstomų klausimų ratas yra labai platus ir neretai naujai priimamas teisės aktas yra susijęs ne su viena, o bent keliomis sritimis. Kad būtų atsižvelgta į visų, kam gali būti aktualus naujasis teisės aktas, nuomonę bei poreikius, valstybė narė turi užtikrinti greitą ir efektyvų bendradarbiavimą tarp įvairių šalies institucijų, taip pat būtina įvertinti Seimui, Vyriausybei, Prezidentui, įvairioms ministerijoms tenkantį vaidmenį.

Lietuvos Respublikos pozicijų rengimo koordinavimas yra procesas, kurio metu Europos Sąjungos lygiu siūlomo priimti teisės akto projektas yra svarstomas šalies viduje ir parengiama Lietuvos pozicija, atitinkanti valstybės interesus. Lietuvoje atsakingų institucijų parengta ir Vyriausybės patvirtinta pozicija teikiama Seimui, vėliau siunčiama Lietuvos atstovams Europos Sąjungoje. Jų tikslas – pasiekti, kad Lietuvai priimtinos nuostatos liktų Europos Sąjungos teisės akto projekte arba būtų į jį įtrauktos.

Pagrindinis vaidmuo koordinuojant pozicijų rengimą Lietuvoje tenka šalies Vyriausybei, kuri šiame procese laikosi kelių pagrindinių principų:

- Ministerijų atsakomybė už pozicijos parengimą ir centralizuota priežiūra. Tai reiškia, kad poziciją ES institucijose svarstomais klausimais rengia, su kitomis ministerijomis ir institucijomis, socialiniais-ekonominiais partneriais, kitomis suinteresuotomis organizacijomis suderina ir už jos turinį atsako atitinkamos ministerijos ar kitos valstybės institucijos, o Vyriausybės kanceliarija (dažnai – bendradarbiaudama su Užsienio reikalų ministerija) prižiūri proceso drausmę ir pozicijų kokybę;
- Ankstyvas ir aktyvus įsitraukimas į Europos Sąjungos teisėkūros procesą. Lietuvos pozicijos visiems Europos Sąjungos teisės aktų projektams turi būti parengtos per 15 darbo dienų nuo tada, kai pasiūlymas tokiam teisės aktui priimti pateikiamas atsakingai Lietuvos institucijai. Vėliau svarstant dokumentą – COREPER'e, Europos Sąjungos Tarybos posėdžiuose – pozicijos tik atnaujinamos ir papildomos;

- Trečia, Lietuvos Respublikos pozicijoms svarstyti Vyriausybėje skirti du pagrindiniai forumai – kas savaitiniai Ministerijų valstybės sekretorių pasitarimai bei Vyriausybės pasitarimai. Esant reikalui, Vyriausybės kanceliarijoje yra šaukiami ir specialūs koordinaciniai susitikimai ypač svarbiems klausimams spręsti. Lietuvos pozicijas Europos Sąjungos Taryboje svarstomais klausimais už jas atsakingi ministrai pristato Seimo Europos reikalų komiteto posėdžiuose.³

Ne visi svarstomi projektai yra vienodai svarbūs Lietuvai, todėl yra nustatomi dalyvavimo prioritetai. Svarbiausi mūsų šaliai klausimai išskiriami Vyriausybės kasmet atnaujiname Lietuvos Europos Sąjungos politikos aktualiausių klausimų sąvade. Aktualiausi klausimai nustatomi pagal tam tikrą metodiką. Ji numato, kad aktualios ir labai aktualios teisės aktų iniciatyvos gali būti tos Komisijos iniciatyvos, kurios ateinančiais metais gali sąlygoti reikšmingų pokyčių tam tikros Europos Sąjungos politikos *status quo*. Taip pat atsižvelgiama ir į tai, ar svarstomi klausimai svarbūs Lietuvos ekonominei ir socialinei plėtrai, gerovės užtikrinimui, užsienio politikos įgyvendinimui, ar siūlomi sprendimai gali sukelti nepageidaujamas politines, ekonomines ar socialines pasekmes, ar įgyvendinant svarstomus sprendimus, Lietuvai gali kilti didelių sunkumų⁴.

Kaip matyti, teisės aktų (ar politinių, ar baudžiamosios teisės) siūlymo ir priėmimo tvarka yra pakankamai sudėtinga. Lisabonos sutartimi siekta reformuoti Europos Sąjungos veikimą, sumažintas Europos Sąjungos teisės aktų rūšių skaičius iki 5, nustatyta „skaidrioji politika“ lemia aiškesnį visų aktų procesinį nagrinėjimą ir tampa lengviau suprasti bei dalyvauti teisės aktų siūlymo ir svarstymo procesuose.

1.3. Europos Sąjungos teisės aktų įtaka nacionalinei teisės sistemai

Bene svarbiausias šio klausimo požiūriu aspektas kiekvienai valstybei yra jos suverenitetas. Integruojantis į tokią didelę tarptautinę sąjungą, pirmas ir svarbiausias keliamas klausimas yra dėl rizikos ir grėsmės valstybės suverenitetui. Tai itin aktualus, valstybės nepriklausomybei darantis įtaką dalykas.

³ Lietuvos Respublikos pozicijos Europos Sąjungoje svarstomais klausimais. <http://www.euro.lt/lt/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/lietuva-europos-sajungoje/es-reikalu-koordinavimas-lietuvoje/lietuvos-poziciju-rengimas/>; prisijungimo laikas: 2011-04-18.

⁴ Lietuvos Respublikos pozicijos Europos Sąjungoje svarstomais klausimais. <http://www.euro.lt/lt/apie-lietuvos-naryste-europos-sajungoje/lietuva-europos-sajungoje/es-reikalu-koordinavimas-lietuvoje/lietuvos-poziciju-rengimas/>; prisijungimo laikas: 2011-04-18.

Turbūt nėra pasaulyje demokratinių valstybių, kurių konstitucijose suverenitetas vienaip ar kitaip nebūtų pripažįstamas tautai, nebūtų nustatyta, kad suvereniteto šaltinis yra tauta. Pavyzdžiui: „Latvijos valstybės suvereni valdžia priklauso Latvijos Tautai“ (Latvijos Respublikos Konstitucijos I skyriaus 2 punktas), „Aukščiausioji valstybės valdžia priklauso Tautai“ (Lenkijos Respublikos Konstitucijos 4 straipsnio 1 dalis), „Visa valdžia valstybėje priklauso Tautai“ (Čekijos Respublikos Konstitucijos 2 straipsnio 1 dalis) ir t. t. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 2 straipsnyje taip pat nustatyta, kad „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai“. Lietuvių tauta, siekdama atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės, pagal Konstitucijos 4 straipsnį savo aukščiausią suverenią galią vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Taigi nacionalinės teisės normų kūrimas ar nevaržomas dalyvavimas kuriant tarptautinės teisės normas Lietuvos Respublikoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, yra įmanomas tik tautai pačiai tiesiogiai ar per išrinktus savo atstovus nevaržomai įgyvendinant savąjį suverenitetą.

Europos Sąjungos valstybių narių suverenumo klausimas pirmiausia ir yra tas, ar valstybės dalyvavimas šioje bendrijoje nesumenkins valstybinę bendruomenę sudarančios tautos gebėjimų kurti teisę, kadangi, kaip žinoma, valstybės narės dalį savųjų suverenių funkcijų perleidžia Europos Sąjungai.

Iš tikrųjų, pats Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą faktas su suverenitetu susijusių teisinių problemų nekelia. Mūsų tauta dėl narystės Sąjungoje savo valią yra pareiškusi 2003 m. gegužės 10–11 d. referendume. Tuo tarpu Konstitucijos 136 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštarauja valstybės interesams ir jos nepriklausomybei. Atsižvelgiant į referendumą pareikštą tautos valią ir į Europos Sąjungos tikslus, galima teigti, kad dėl Lietuvos narystės fakto Konstitucijos ir (arba) suvereniteto pažeidimų čia nepastebima.

Tačiau šio darbo atžvilgiu svarbus kitas aspektas – tai, kad valstybės, norinčios tapti Europos Sąjungos narėmis, turi Sąjungai tam tikra apimtimi perduoti savo valdžios institucijų kompetenciją. Kaip teigia doc. dr. Z. Namavičius, „valstybės valdžios institucijų dalies kompetencijos atidavimas kartu reiškia, kad valstybė narė atsisako savo išimtinių (suverenių) teisių į tam tikros dalies savosios kompetencijos įgyvendinimą”.⁵ Tokiu būdu į valstybės vidaus teisę priimama viršvalstybinės organizacijos – Europos Sąjungos teisė, valstybė narė

⁵ Z. Namavičius. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė // Pranešimas konferencijai „Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste“. Palanga, 2004.

savo noru sutinka apriboti savo suverenias teises leisti teisės normas, pripažinti Europos Sąjungos teisės viršenybę. Šitoks suverenių teisių apribojimas turi būti nustatytas valstybių konstitucijose. 2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymą, kurio 1 straipsniu nutarta Konstituciją papildyti minėtu aktu. Šio Konstitucinio akto 3 dalies 1 ir 2 punktuose nustatyta:

„1. Lietuvos Respublika, būdama Europos Sąjungos valstybe nare, dalijasi ar patiki Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją sutartyse, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, numatytose srityse ir tiek, kad kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdytų narystės įsipareigojimus šiose srityse, taip pat naudotųsi narystės teisėmis.

2. Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus“.⁶

Iki priimant minėtą įstatymą, kitame – Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatyme – buvo nustatyta, kad „jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos“.⁷ Be to, Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalyje buvo įtvirtinta nuostata, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“.⁸ Paminėtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. išvadoje yra konstatavęs, jog „Lietuvos Respublikos teisinė sistema grindžiama tuo, kad Konstitucijai negali prieštarauti joks įstatymas ar kitas teisės aktas, taip pat tarptautinės sutartys“.⁹ Šis

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 111-4123.

⁷ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios, 1999. Nr. 60-1948.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 2007.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1995. Nr. 9-199.

Teismo išvados teiginys grindžiamas Konstitucijos 7 straipsniu, kuriame nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai. Atsižvelgiant į tai, kas įtvirtinta minėto Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnyje, į 2003 m. gegužės mėn. referendumo rezultatus ir į tai, kas įtvirtinta Konstitucijoje specialiu Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, darytina išvada, kad Europos Sąjungos teisės taikymas Lietuvos Respublikoje yra visiškai suderinamas su mūsų konstitucinėmis nuostatomis.

Toliau tęsiant Europos Sąjungos teisės aktų reikšmės nacionalinei teisės sistemai pažymėtina, jog Lietuvos Respublika, stodama į Europos Sąjungą, turėjo perimti *acquis communautaire*, apimančią rašytinę pirminę ir antrinę bendrijų teisę, taip pat bendruosius teisės principus, teisės kūrimo techniką, kitaip tariant – Europos Sąjungos teisės ir jos taikymo praktikos visumą. Lietuvos nacionalinėje teisėje reikėjo padaryti daug pakeitimų, nustatyti Europos Sąjungos teisės aktų viršenybę nacionalinių teisės aktų atžvilgiu, Europos Sąjungos teisės normų tiesioginį galiojimą ir kitaip nacionalinę teisę suderinti su jau galiojusiais Europos Sąjungos aktais bei su tuo metu svarstytais ir priiminėtais aktais. Kaip jau minėta, 2004 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo papildyta 150 straipsniu ir Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, kuriame kaip tik ir nustatyta, jog „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus“.¹⁰

Teisiniu požiūriu pats nacionalinės teisės derinimas su *acquis communautaire* reikalavimais reiškia, jog reikia įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus nacionalinėje teisėje per tuose aktuose nustatytus terminus. Didžiausios problemos, su kuriomis Lietuva susidūrė šio proceso metu, buvo ne vien Lietuvoje vykusios teisinės ir teisinių institucijų reformos, bet ir nepakankamai gera Europos Sąjungos aktų vertimo kokybė, – per labai trumpą laiką reikėjo išversti didelį kiekį Europos Sąjungos teisės aktų. Visa tai sudarė prielaidas atsirasti nacionalinės teisės derinimo su *acquis communautaire* reikalavimais klaidoms ir netikslumams. Dėl to reikėtų atlikti Europos Sąjungos teisės aktų vertimo kokybės patikrinimą bei, nustačius vertimo klaidas ir neatitikimus, peržiūrėti

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 111-4123.

nacionalinių teisės aktų, kuriais buvo įgyvendinti tokie Europos Sąjungos teisės aktai, nuostatas.¹¹

Nagrinėjant Europos Sąjungos teisės įtaką nacionalinei, *inter alia* baudžiamajai teisei, itin svarbu yra išsiaiškinti ir kokią vietą nacionalinės teisės sistemoje užima Europos Sąjungos teisė. Šiuo aspektu yra aktualus Europos Bendrijų viršenybės principas, Europos Teisingumo Teismo buvo suformuotas 1978 m. kovo 9 d. sprendime byloje Simmenthal II, kuriame Teismas išsakė tokią poziciją: „Remiantis Bendrijos teisės viršenybės principu, kalbant apie tiesiogiai taikomų Sutarties nuostatų ir institucijų aktų bei valstybių narių nacionalinės teisės santykį, reikia pažymėti, kad tokios įsigaliojusios Bendrijos nuostatos bei aktai ne tik lemia automatišką bet kokių joms prieštaraujančių galiojančių nacionalinės teisės aktų netaikymą, tačiau taip pat tiek, kiek tos nuostatos yra kiekvienos iš valstybių narių teritorijoje galiojančios teisinės sistemos sudedamoji dalis bei yra viršesnės, jos užkerta kelią priimti naujus nacionalinės teisės aktus, kurie būtų nesuderinami su Bendrijos teisės nuostatomis”.¹² Kitaip tariant, esant kolizijai tarp nacionalinės ir Bendrijų (dabar Europos Sąjungos) teisės, nacionaliniai teismai įpareigojami taikyti Europos Sąjungos teisės nuostatas, tačiau kolizijos buvimas nereiškia, jog nacionalinės teisės normos tampa niekinėmis. Kadangi baudžiamoji teisė nėra vienintelė ar nediskutuotinai svarbiausia teisinės sistemos dalis, manytina, jog minėtoji teismo pozicija pirminės Europos Sąjungos teisės atžvilgiu taikytina ir aiškinant nacionalinės baudžiamosios teisės normas.

Be to, šiuo atveju svarbus ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse ir miško žemėje, kuriame Teismas pažymėjo, jog „pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus, išskyrus Lietuvos Respublikos Konstituciją.

Taigi Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytuoju tarptautinėje

¹¹ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajame teiseje. Vilnius, 2005. P. 17.

¹² Europos Teisingumo Teismo byla Nr. 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato vs Simmenthal (1978) ECR 629.

sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir – Europos Sąjungos teisės atžvilgiu – yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti Europos Sąjungos teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai Europos Sąjungos teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją”.¹³ Kaip matyti, mūsų Konstitucinis Teismas iš esmės išsako panašią poziciją kaip ir Europos Teisingumo Teismas; pripažįstamas Europos Sąjungos teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę kolizijos atveju principas. Taigi minėtuose jau klasikiniuose pavyzdžiais tapusiuose tiek Europos Teisingumo Teismo byloje, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime, suformuotas Bendrijų teisės viršenybės principas. Nacionalinės teisės, *inter alia* baudžiamosios teisės požiūriu, faktas, jog pirminė Europos Sąjungos teisė turi viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu požymį, suprantamas taip: tokiu būdu užtikrinamas vieningas, darnus Europos Sąjungos teisės taikymas. Manoma, kad ši viršenybė nacionalinės – taigi ir baudžiamosios – teisės požiūriu *per se* nėra pakankama siekiant užtikrinti Europos Sąjungos teisės veiksmingumą nacionalinėje teisėje, kadangi pirminė teisė būtent nacionalinei baudžiamajai teisei daro minimalią įtaką ta prasme, kad nustatomi tik patys bendriausi veiklos standartai, kurie vėliau detalizuojami, plečiami antrinės Europos Sąjungos teisės aktais, o pastarieji kaip tik ir turi būti įgyvendinami nacionalinėje teisėje paprastai priimant baudžiamojo įstatymo pakeitimus, papildymus.

Daug pakeitimų į Europos Sąjungos pirminę teisę įnešė Lisabonos sutartis. Jos pasirašymą paskatino įvairios priežastys. Iškeldama svarbiausias žmogiškąsias vertybes, Europos Sąjunga stengiasi subendrinti pakankamai skirtingų požiūrių ir papročių šalis. Be to, tik bendromis Europos pastangomis galima sėkmingai spręsti šiais laikais kylančias įvairias tarptautinio pobūdžio problemas (klimato kaita, demografija ir kt., o šio darbo turinio požiūriu ypač svarbu – saugumas, valstybių sienas peržengiantys nusikaltimai). Tačiau tam reikia turėti veiksmingų priemonių, kurios sudarytų tinkamas sąlygas ne tik sklandžiai veikti nuo 15 iki 27 valstybių narių padidėjusiai Europos Sąjungai, bet ir prisitaikyti prie sparčių šiandienos pasaulio permainų. Būtina atnaujinti sutartyse nustatytas bendros veiklos taisykles, ką ir siekta padaryti Lisabonos sutartimi, pasirašyta 2007 m. gruodžio 13 d. ir įsigaliojusia 2009 metų gruodžio 1 d. Valstybių vadovai susitarė dėl naujų taisyklių, kuriomis apibrėžiama Europos Sąjungos veiklos apimtis ir sąlygos. Lisabonos sutarties pakeitimais reformuojamos Europos

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse ir ūkio žemėje“ // Valstybės žinios, 2006. Nr. 30-1050.

institucijos ir jų darbo metodai, Europos Sąjungai suteikiama daugiau demokratinio teisėtumo ir sutvirtinamas svarbiausių vertybių pamatas. Kartu atsivėrė platesnės galimybės ir harmonizuotai teisės sistemai, supaprastinančiai valstybių narių bendradarbiavimą teisiniais klausimais, didinančiai bendradarbiavimo efektyvumą bei užtikrinančiai pagrindinių vertybių ir joms puoselėti sukurtų įstatymų laikymąsi.

Lisabonos sutartis padeda anksčiau debatus kėlusiose srityse. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos valstybės narės ir kitos tarptautinės organizacijos anksčiau negalėjo būti įsitikinusios, kad pati Europos Sąjunga, o ne jos valstybės narės, turi ir vykdo įgaliojimus pagal tarptautinę teisę ar formuoja teisės kryptį. Europos Sąjungos sutartis nenustatė, kad šis teisinis darinys turi aiškų, sutartimi pripažintą ir apibrėžtą teisinį subjektiškumą valstybių narių viduje. Jis, skirtingai nuo tarptautinio teisinio subjektiškumo, ir negalėjo būti įgytas¹⁴. Tuo tarpu po Lisabonos sutartimi padarytų pakeitimų, Europos Sąjungos sutarties 47 straipsnyje aiškiai nustatyta, jog „Sąjunga yra juridinis asmuo“.¹⁵

Prieš įsigaliojant Lisabonos sutarčiai, sprendimus svarbiais baudžiamosios teisės srities klausimais vieningai turėjo priimti Taryba, o Europos Parlamento ir Europos Teisingumo Teismo vaidmuo buvo ribotas. Dabar Lisabonos sutartimi užtikrinama daugiau demokratijos ir skaidrumo, nes priimant tam tikrus teisės aktus ir taikant bendro sprendimo procedūrą yra stiprinamas Europos Parlamento, kaip vienos iš teisėkūros institucijų, vaidmuo, be to, priimant sprendimus Taryboje dažniau taikomas kvalifikuotosios balsų daugumos principas.

Siekiant teisinės harmonizacijos, žengtas dar vienas svarbus žingsnis užtikrinant žmogaus teises. Lisabonos sutartimi užtikrinamos Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje nustatytos asmens teisės ir laisvės, o šios Chartijos nuostatos pripažįstamos teisiškai privalomomis. Šiuo atžvilgiu Europos Sąjungos Teisingumo Teismui taip pat suteikiama daugiau galimybių užtikrinti, kad valstybėse narėse Chartija taikoma teisingai.

Apibendrinant Lisabonos sutartimi priimtų pakeitimų įtaką Lietuvos nacionalinei teisės sistemai bei baudžiamajai teisei, galima teigti, jog nacionalinė teisė bus priartinta prie Europos Sąjungos teisinių standartų. Bylose, kuriose nėra užsienio elemento, pakeitimų praktiškai būti neturėtų, tačiau nagrinėjant bylas, kurios vienu ar kitu būdu liečia ir kitas

¹⁴ D. Žalimas, S. Žaltauskaitė-Žalimienė, Z. Petrauskas, J. Saladžius. Tarptautinės Organizacijos. Vilnius, 2001. P. 805.

¹⁵ Suvestinė Europos Sąjungos sutarties redakcija. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:LT:PDF>; prisijungimo laikas 2011-04-10.

Europos Sąjungos nares, turėtų padidėti teisinis paprastumas ir skaidrumas. Supaprastinti procesai ir „skaidrioji teisė“ užtikrins lengvesnį ir efektyvesnį baudžiamosios teisės vykdymą.

Kalbant apie Europos Sąjungos teisės įtaką Lietuvos Respublikos teisės sistemai, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kokias vertybes gina ir puoselėja Europos Sąjungos numatytos ir Lisabonos sutarties patvirtintos gairės. Vienas iš pagrindinių ir šio darbo požiūriu aktualių dabartinės Europos Sąjungos tikslų gali būti nusakomas moralės normomis, įtvirtintomis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, kuri pagal Lisabonos sutartį tapo teisiškai privaloma:

„Ištikima savo dvasiniam ir doroviniam paveldui Sąjunga remiasi nedalomomis ir visuotinėmis vertybėmis: žmogaus orumu, laisve, lygybe ir solidarumu; ji grindžiama demokratijos ir teisinės valstybės principais. Įkurdama Sąjungos pilietybę ir plėtodama laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, Sąjunga daugiausia dėmesio savo veikloje skiria žmogui”.¹⁶

Nagrinėjant pačią Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją ir jos reikšmę Lietuvos Respublikos teisės sistemai bei ypač baudžiamajai teisei, aktualiausi straipsniai nuo 1 iki 26 (kuriuose įtvirtinamos pagrindinės žmogaus teisės – į gyvybę, orumą, asmens neliečiamumą, laisvę, saugumą, deklaruojama visų lygybė prieš įstatymą, uždraudžiama vergija ir kt.) bei nuo 47 iki 50 (VI antraštinė dalis – Teisingumas). Kiti Chartijos straipsniai šiame darbe neliečiami, nes jie nėra tiek reikšmingi Lietuvos baudžiamajai politikai.

Chartijos ginamos žmogaus teisės tiesiogiai atsispindi Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, o būtent jo Specialiojoje dalyje nustatant baudžiamąją atsakomybę už veikas, kuriomis pažeidžiamos minėtos teisės. Pavyzdžiui, Chartijos 2 straipsnis, „Žmogaus teisė į gyvybę”, nustato, kad kiekvienas asmuo turi teisę į gyvybę, ir kad niekam negali būti paskirta ar įvykdyta mirties bausmė. LR BK šios nuostatos atsispindi baudžiamosios atsakomybės už nužudymą reglamentavimu 129 straipsnyje, bei bausmių rūšių, į kurias neįeina mirties bausmė, nustatymu 42 straipsnyje. Chartijos 5 straipsnio 3 dalimi yra nustatyta, jog „prekyba žmonėmis draudžiama“, o LR BK 147 straipsnyje – „Tas, kas turėdamas tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos pardavė, pirkto ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų“. Chartijos 47 straipsnis įtvirtina asmens teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą:

¹⁶ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:LT:PDF>, prisijungimo laikas: 2011-02-17.

„Kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytais sąlygomis. Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kiek įmanoma trumpesnę laiką viešai ir teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Kiekvienas asmuo turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą, būti ginamas ir atstovaujamas. Asmenys, neturintys pakankamai lėšų, turi gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą“.¹⁷ Vertinant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir LR BPK) 44 straipsnio 5 ir 8 dalis galima matyti, jog jose nustatytas pilnai šiuos Chartijos reikalavimus atitinkantis reglamentavimas:

„5. Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas“;

„8. Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis ar kaltinamas asmuo gali gintis pats arba per pasirinktą gynėją, o neturėdamas pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti turi nemokamai gauti teisinę pagalbą įstatymo, reglamentuojančio valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą, nustatyta tvarka“.¹⁸

Chartijos 18 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija („Kiekvienas kaltinamas padaręs nusikaltimą asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą“) visa savo esme yra atspindėta LR BPK 44 straipsnio 6 dalyje: „Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis ar kaltinamas asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas šio Kodekso nustatyta tvarka ir nepripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“. Chartijos 50 straipsnyje nustatyta asmens teisė nebūti antrą kartą teisiamam ar baudžiamam už nusikalstamą veiką, dėl kurios Sąjungoje jis jau buvo galutinai išteisintas ar pripažintas kaltu pagal įstatymą, vėlgi, yra perteikta ir Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, 2 straipsnio 6 dalyje: „Niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą“. LR BPK 44 straipsnio 9 dalyje nustatant, jog „Kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisę į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą“, yra ginamos asmens teisės ir laisvės, numatytos Chartijos 7 straipsnyje – „Teisė į privatų ir šeimos gyvenimą“.

¹⁷ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:LT:PDF>, prisijungimo laikas: 2011-02-17.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. Vilnius, 2009.

Apibendrinant Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo bei baudžiamojo proceso kodeksų dalies nuostatų palyginimą, galima pastebėti egzistuojantį teisės aktų darnumą. LR BK atitinka Chartijoje keliamus reikalavimus, savyje turėdamas reikiamus mechanizmus ir straipsnius, ginančius Chartijos vertybes bei tikslus, ir priemones tam pasiekti ar užtikrinti.

Šiame skyriuje atlikta Europos Sąjungos teisės aktų ir Lietuvos Respublikos teisės aktų, teismų praktikos analizė rodo, jog Europos Sąjungos teisės poveikis nacionalinei ir nacionalinei baudžiamajai teisei yra išties didelis. Stojant į Europos Sąjungą, Lietuvos Respublikos Konstitucija turėjo būti papildyta Konstituciniu aktu ir nauju straipsniu, turėjo būti teisiškai įtvirtintas Europos Sąjungos teisės aktų viršenybės principas. Be to, didelis darbas turėjo būti atliktas derinant nacionalinių teisės aktų nuostatas su Europos Sąjungos teisės aktų keliamais standartais, šis procesas vyksta iki šiol, Europos Sąjungai leidžiant naujus pagrindų sprendimus, reglamentus ar direktyvas baudžiamosios teisės srityje, o nacionaliniam įstatymų leidėjui atitinkamai koreguojant baudžiamąjį įstatymą.

2. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS ĮTAKA BAUDŽIAMAJAI TEISEI (BENDROSIOS NUOSTATOS)

2.1. Pirminių ir antrinių Europos Sąjungos teisės aktų įtaka Lietuvos Respublikos baudžiamajai teisei

Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos valstybe nare, Lietuvos Respublikoje pradėjo galioti Europos Sąjungos teisė, reguliuojanti Europos Sąjungos institucijų, valstybių narių, jose esančių juridinių bei fizinių asmenų teises ir pareigas. Valstybės narės savo viduje taiko ir Europos Sąjungos, ir nacionalinės teisės principus, tad Europos Sąjungos teisės aktai visada yra tam tikra intervencija į nacionalinės teisės sistemą. Europos Sąjungos teisės aktų rūšys ir jų priėmimo procedūros, įtaka Lietuvos nacionalinei teisei jau aptarta ankstesniuose darbo skyriuose, o čia bus detaliau gilinamasi į jų įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei.

Europos Sąjungos teisė nepaneigia jau galiojančios tarptautinės teisės, o priešingai – daugeliu atveju ji tęsia universalių tarptautinių aktų įpareigojimų įgyvendinimą. Tai iliustruoja Europos bendrijų pirmosios instancijos teismo pareikšta nuomonė, jog „Bendrija negali pažeisti jos valstybių narių įsipareigojimų pagal Chartiją nei trukdyti juos vykdyti. Kita vertus, ji privalo priimti visas reikiamas nuostatas, kad valstybės narės galėtų atitikti šiuos įsipareigojimus”.¹⁹ Europos Sąjungos pirminė teisė, kuria grindžiama pati Europos Sąjunga bei jos funkcionavimas, yra svarbi baudžiamajai justicijai tuo aspektu, kad jų pagrindu atsiranda antrinė teisė, o pastaroji daro nemenką įtaką nacionalinės teisės aktams.

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 67 str. numato, jog Sąjunga „sukuria laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje gerbiamos pagrindinės teisės bei skirtingos valstybių narių teisinės sistemos ir tradicijos“²⁰. Tame pačiame straipsnyje detalizuojama, jog Sąjunga siekia užtikrinti aukštą saugumo lygį prevencijos bei kovos su nusikalstamumu, rasizmu ir ksenofobija priemonėmis, pasitelkiant baudžiamosios teisės normų harmonizaciją, policijos ir

¹⁹ Europos bendrijų pirmosios instancijos teismas. Pirmosios instancijos teismo pirmieji sprendimai, susiję su teisės aktais, priimtais kovojant su terorizmu, bylose T-306/01 ir T-315/01: Ahmed Ali Yusuf, Al Barakaat International Foundation ir Yassin Abdullah Kadi prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją // Pranešimas spaudai nr. 79/05, 2005.

²⁰ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:LT:PDF>; prisijungimo laikas 2011-04-10.

kitų kompetentingų valdžios institucijų veiklos koordinavimą, bendradarbiavimą. Taigi, jau pati Europos Sąjungos pirminės teisės sutartis įtvirtina bazines nuostatas, kurias plėtojant galima nustatyti konkrečias baudžiamosios teisės priemones siekiant palaikyti tarptautinį saugumą bei teisingumą. Kitaip tariant, pirminė Europos Sąjungos teisė įtvirtina pamatus antriniams teisės aktams. Pasitaiko, kad jau pirminiuose Europos Sąjungos teisės aktuose yra užprogramuotas baudžiamosios justicijos vystymas ir harmonizavimas, kurio turi būti siekiama antriniais teisės aktais reglamentuojant atskirus baudžiamosios teisės institutus. Pavyzdžiui, Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 83 str. numato, kad „Europos Parlamentas ir Taryba, priimdami direktyvas pagal įprastą teisėkūros procedūrą, gali nustatyti minimalias taisykles dėl nusikalstamų veikų ir sankcijų apibrėžimo ypač sunkių peržengiančio sienas pobūdžio nusikaltimų srityse; (...) Jei valstybių narių baudžiamųjų įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų suderinimas pasirodo būtinas užtikrinant Sąjungos politikos veiksmingą įgyvendinimą srityje, kurioje taikomos derinimo priemonės, direktyvose galima nustatyti būtiniausias taisykles dėl nusikalstamų veikų ir sankcijų apibrėžimo atitinkamoje srityje”.²¹ Pažymėtina, kad tokių taisyklių įgyvendinimas vėliau grindžiamas derinant valstybių narių nacionalines teisės sistemas, kas tiesiogiai atspindi Europos Sąjungos teisės reikšmę ir įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei.

Apibendrinant galima teigti, jog pirminė Europos Sąjungos teisė nacionalinei baudžiamajai teisei tiesioginės įtakos daro labai nedaug, dėl to, kad pirminės teisės aktuose įtvirtinami bendro pobūdžio principai, gairės valstybėms narėms. Kur kas svarbiau yra tai, jog pirminės Europos Sąjungos teisės poveikis baudžiamajai teisei pasireiškia per teisinio pagrindo antriniams teisės aktams įtvirtinimą.

Būtent antrine Europos Sąjungos teise harmonizuojami tiek atskiri baudžiamosios teisės institutai, tiek atskiros nusikalstamų veikų sudėtys. Tokio harmonizavimo instrumentais pasirenkami konkrečių rūšių antrinės teisės aktai – kaip aptarta anksčiau, dažniausiai tai yra reglamentai, direktyvos, pagrindų sprendimai.

Lietuvai stojant į Europos Sąjungą buvo priimami naujieji LR BK ir LR BPK, kiti įstatymai, visa tai reikėjo derinti su antrinių Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais. Lietuvos baudžiamasis įstatymas buvo ne kartą keičiamas, pildomas, derinamas su Europos Sąjungos teise. Pažymėtina, kad rengiant naująjį LR BK buvo reaguojama į Europos Sąjungos

²¹ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:LT:PDF>; prisijungimo laikas 2011-04-10.

institucijų teikiamas ataskaitas. Pavyzdžiui, 2002 m. birželio 28 d. Europos Komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) savo ataskaitoje apie Lietuvą nurodė, kad „naujojo Baudžiamojo kodekso, kuris jau yra priimtas, bet įsigalios tik 2003 m. sausio mėnesį, ir šiuo metu galiojančio Baudžiamojo kodekso nuostatos yra panašios. Tačiau nei šiuo metu galiojančiame įstatyme, nei naujame Baudžiamajame kodekse nėra nuostatų, kuriomis remiantis rasiniai motyvai būtų laikomi ypač sunkinančia aplinkybe. ECRI skatina Lietuvos valdžią įvesti tokias nuostatas”.²² Kaip pastebėta trečiojoje 2005 m. birželio 24 d. minėtos Komisijos ataskaitoje, “Lietuvos valdžios institucijos nurodė, kad pagal LR BK 54 str. 2 d. teismas, priimdamas nuosprendį, privalo atsižvelgti į nusikaltėlio motyvus. Tačiau ECRI atkreipia dėmesį, kad Baudžiamojo kodekso 60 str. yra išvardytos konkrečios sunkinančios aplinkybės, į kurias šiuo tikslu būtina atsižvelgti, ir kad šių aplinkybių sąrašė rasinio motyvo nėra”.²³ Galiausiai 2009 m. birželio 16 d. priimti nauji LR BK pakeitimai, tarp kurių buvo ir 60 straipsnio 1 dalies papildymas 12 punktu – „veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų“.

2000 m. Europos Komisijos reguliariojoje ataskaitoje Dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje buvo pastebėta, jog „2000 m. rugsėjo mėn. priimtas naujas LR BK, kuris, *inter alia*, siekia toliau suderinti Lietuvos įstatymus su atitinkamais *acquis* bei tarptautinėmis konvencijomis”.²⁴ Toks teigiamas Komisijos įvertinimas rodo Lietuvos nuosekliai atliktą Europos Sąjungos teisės aktų analizę (nepaisant lingvistinio netobulumo) kuriant naują didelės apimties, itin svarbų teisės aktą – baudžiamąjį įstatymą.

Šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo tvarkos įstatymas numato, kad, kai teisės aktu arba atskiromis teisės akto nuostatomis derinami ir įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai, turi būti pateikiamos nuorodos į įgyvendinamus Europos Sąjungos teisės aktus. Toks priedas pateikiamas ir LR BK, kur nurodoma, kad LR BK šiuo metu įgyvendinama 20 Europos Sąjungos antrinės teisės aktų, šis

²² Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija. Antroji ataskaita apie Lietuvą. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-II-2003-005-LTU.pdf>; prisijungimo laikas 2011-03-02.

²³ Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija. Trečioji ataskaita apie Lietuvą. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-III-2006-2-LTU.pdf>; prisijungimo laikas 2011-03-02.

²⁴ Europos komisija. Reguliarioji Europos Komisijos ataskaita dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje. <http://www.logincee.org/file/1234/library>; prisijungimo laikas 2011-03-02.

skaičius kasmet palaiapsniui didėjo. Pavyzdžiui, 2005 m. buvo pakeistas LR BK 147 straipsnis, siekiant įgyvendinti Tarybos pagrindų sprendimą dėl kovos su prekyba žmonėmis; pakeistas ir papildytas XXXVIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai“, kuriame, be kitų pakeitimų ir papildymų, atsirado naujas straipsnis „Neteisėta prekyba ozono sluoksnį ardančiomis medžiagomis“, už visas veikas numatyta atsakomybė ir juridiniam asmeniui – tokiu būdu buvo įgyvendintas Tarybos pagrindų sprendimas dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę. 2006 m. LR BK buvo, be kita ko, papildytas 151⁽¹⁾ straipsniu, kuris numatė atsakomybę už lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą. Tai tiesiogiai atspindėjo Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija įgyvendinimą. 2008 m. LR BK nedideli pakeitimai buvo padaryti atsižvelgiant į Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą, nustatančią žmogaus audinių ir ląstelių donorystės, įsigijimo, ištyrimo, apdoravimo, konservavimo, laikymo bei paskirstymo kokybės ir saugos standartus.

Šie ir kiti pavyzdžiai puikiai iliustruoja, kokią reikšmę turi Europos Sąjungos teisės aktai nacionalinei baudžiamajai teisei, kurią reikia keisti ir pildyti atsižvelgiant į, dažniausiai, pagrindų sprendimuose ir direktyvose numatomas Europos Sąjungos teisės gaires. Dėl Europos Sąjungos teisės įtakos Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtinti ir nauji institutai, pavyzdžiui – juridinių asmenų atsakomybė, Europos arešto orderis. Kitaip tariant, antrinais teisės aktais paprastai harmonizuojami atskiri baudžiamosios teisės institutai ir atskiros veikų sudėtys. Paminėtina, kad antrinės teisės reikšmingumas nacionalinei baudžiamajai teisei pasireiškia būtent minimalių standartų atskiroms nusikalstamų veikų sudėtims ar atskiriems baudžiamosios teisės institutams nustatymu; jurisdikcijos taisyklių įtvirtinimu; bausmių bei jų skyrimo taisyklių harmonizavimu. Galima pastebėti tendenciją, jog Europos Sąjunga siekia vis detaliau, konkrečiau apibrėžti baudžiamosios atsakomybės už kai kurias nusikalstamas veikas pagrindus.²⁵

²⁵ A. Abramavičius. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies europeizacijos problemos // Teisė, 2005, Nr. 54. P. 8.

2.2. Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimų inkorporavimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje

Vienas iš jau minėtų pagrindinių Europos Sąjungos teisės principų – tiesioginis Europos Sąjungos teisės taikymas, pagal kurį Europos Sąjungos nuostatos gali turėti teisinių pasekmių valstybėse narėse, netaikant jokių papildomų įgyvendinimo priemonių. Nacionalinių Europos Sąjungos valstybės narės turi užtikrinti jų galiojimą savo viduje. Palyginti su kitomis tarptautinėmis teisės formomis, tiesioginis galiojimas kartu su viršenybės principu yra esminiai Europos Sąjungos teisės skiriamieji bruožai.²⁶

Europos Sąjungos teisė ima išsiskirti nacionalinėje teisėje ir tampa neatskiriama jos dalimi, todėl remiantis šiuo teiginiu galima daryti išvadą, kad Europos Sąjungos teisė tampa neatskiriama ir Lietuvos teisės sistemos dalimi. Tiesioginis bendrų teisės normų taikymas nacionalinėse teisėse garantuoja vienodą Europos Sąjungos teisės aktų taikymą visose valstybėse narėse. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra aiškiai apibrėžtos tarptautinių sutarčių, *inter alia* Europos Sąjungos sutarčių, ratifikavimo pasekmės. 138 str. 3 d. nustato: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Šiuo klausimu 1995 metais Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išreiškęs poziciją, kuri aiškiai nurodo, jog „šiuo metu Europoje bene labiausiai paplitusi vadinamoji paralelinė tarptautinės teisės ir vidaus teisės derinimo sistema, kuri grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos (inkorporuojamos į šalies teisės sistemą). Toks tarptautinių sutarčių realizavimo būdas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje“.²⁷ Kaip jau minėta ankstesniuose šio darbo skyriuose, 2004 m. liepos 13 dieną priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Šiame dokumente yra akcentuota, kad Europos Sąjungos teisės normos yra taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus, kitus teisės aktus. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas jau minėtame 2006 m.

²⁶ K. Šlušnys. Europos Sąjungos teisės inkorporavimas į Lietuvos Respublikos teisės sistemą // Pranešimas tarptautinei mokslinei praktinei konferencijai „Visuomenės raidos tendencijos ir aktualijos globalizacijos kontekste“. Klaipėda, 2010.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 1995. Nr. 9-199.

nutarime dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse ir miško žemėje yra pabrėžęs, kad ši nuostata neapima pačios Konstitucijos ir Konstitucinių aktų. Šios nuostatos yra Europos Sąjungos teisės normų inkorporavimo į Lietuvos teisės sistemą konstitucinis pagrindas.

Kiek kitaip Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas žvelgia į tarptautinės teisės, *inter alia* Europos Sąjungos teisės, ir nacionalinės teisės normų neatitikimus, kai klausimas liečia baudžiamąją teisę. „Tarptautinės sutartys, taip pat ir Konvencija (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija), atskirose teisinės veiklos srityse taikomos nevienodai. Konkrečius jų taikymo būdus ir formas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai. (...) Baudžiamojoje teisenoje minėtas normų konkurencijos sprendimo būdas netaikomas. Šiais atvejais tiesiogiai taikomi Lietuvos Respublikos baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai, o tarptautinės sutartys taikomos tik specialiais šių įstatymų nustatytais atvejais”²⁸

Šiuo atveju matyti, kad negalima tiesiogiai taikyti antrinių Europos Sąjungos teisės aktų Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje, tačiau privalu adaptuoti nacionalinę teisę, reikalui esant koreguoti egzistuojančius įstatymus ir tada remtis tik Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu. Pavyzdžiu galėtų būti situacija, kada pagal Europos Sąjungos teisės aktus būtų padaryta nusikalstama veika, tačiau LR BK nebūtų nustatyta atsakomybės už tokią veiką. Tokiu atveju, remiantis aukščiau minėtomis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvadomis, galima daryti išvadą, kad asmuo, padaręs tokią nusikalstamą veiką, negalėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.

Iš to matyti, kad Lietuvos Respublika, stodama į Europos Sąjungą, *inter alia* įsipareigojo suderinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatas su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, tai yra, įtraukti į jį visas nusikalstamas veikas, numatytas minėtuose teisės aktuose ir, atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės akto nuostatas, nustatyti bausmes už šių veikų padarymą. Tik tokiu būdu atveriamas kelias sėkmingam Europos Sąjungos teisės derinimui su nacionaline baudžiamąja teise.

Aukščiau aptarti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aiškinimai ir Lietuvos Respublikos teisės aktai leidžia daryti išvadą, kad antriniai Europos Sąjungos teisės aktai, kurie reglamentuoja baudžiamosios teisės aspektus, negali būti taikomi tiesiogiai, tačiau nacionalinėje baudžiamojoje teisėje privalu įgyvendinti šiuos teisės aktus, inkorporuojant

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 1995. Nr. 9-199.

rekomendacijas ar tiesioginius Europos Sąjungos teisės aktų nurodymus į nacionalinę baudžiamąją teisę. Tiksliai tokiu atveju bus ir laikomasi Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimų, ir tuo pačiu metu nebus pažeidžiami Lietuvos Respublikos įstatymai bei Lietuvos Respublikos Konstitucija.

2.3. Konvencijos, susijusios su baudžiamąja teise

Didelį dėmesį Europos Sąjunga skiria ir tarptautiniam valstybių narių bendradarbiavimui teisinėje srityje. Pastebėtina, jog Europos Sąjungos valstybių narių tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose didele dalimi yra grindžiamas ir Europos Tarybos konvencijomis, skirtomis teisei pagalbai baudžiamosiose bylose. Be to, Europos Sąjunga, siekdama glaudesnio ir veiksmingesnio teisinio valstybių narių bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose, rengia ir priima savo konvencijas, kurių turinį smarkiai nulėmė ir minėtos Europos Tarybos konvencijos. Lietuva, priimdama ir ratifikuodama Europos Sąjungos sutartis, susitarė laikytis šių aktų, ir jų įtaka Lietuvos teisei sistemai yra gerai jaučiama. Todėl toliau apžvelgiamos kelios didžiausių poveikį Lietuvos baudžiamosios teisės sistemos kūrimui ir palaikymui turinčios konvencijos, priimtose tiek Europos Tarybos, tiek Europos Sąjungos.

*1970 m. Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo*²⁹

Ši Europos Tarybos Konvencija parengta remiantis vertybėmis, kurios vėliau išreikštos ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, bei vadovaujantis žmogaus teisių katalogu. Toliau pateikiama trumpas svarbiausių straipsnių, kurie turi įtakos šiuolaikinei Lietuvos Respublikos baudžiamajai teisei ir jos formavimui, sampratos apibendrinimas.

3 Konvencijos straipsnis įgalina valstybę narę vykdyti kitos valstybės narės priimtą sankciją fizinių ar juridinių asmenų atžvilgiu, su sąlyga, kad yra kitos šalies (priėmusios sankciją) prašymas. Šis straipsnis palengvina tarptautinį bendradarbiavimą ir tiesiogiai veikia nusikalstamumo mažinimą, nes bendroje Europos Sąjungos erdvėje tampa praktiškai neįmanoma išvengti sankcijos pritaikymo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims. 5 straipsnis apibrėžia sąlygas, kada valstybė gali taikyti 3 straipsnį, atsižvelgdama į asmens, kuriam yra paskelbtas nuosprendis, pilietines ir žmogaus orumo teises, bei siekdama

²⁹ 1970 m. Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo.

<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=twv3Db3ftQM=&tabid=93>; prisijungta 2010-10-27.

teisingumo įvykdymo. 6 straipsnis nurodo, kad valstybė negali nevykdyti prašymo, išskyrus išvardintus atvejus. 15 straipsnis (II dokumento skyrius) apibrėžia procedūrinius prašymų reikalavimus.

Šios konvencijos ratifikavimas atvėrė duris Lietuvai į platesnį ir supaprastintą tarptautinį bendradarbiavimą, siekiant kuo tiksliau įgyvendinti Lietuvos Respublikos baudžiamąją teisę asmenims, galintiems ir bandantiems slapstytis nuo teisingumo kitose Europos Sąjungos šalyse. Taip pat Lietuva išpareigoja, siekdama tų pačių vertybių ir tikslų, padėti kitoms šalims narėms persekioti nusikaltėlius, bandančius išsisukti nuo teisingumo ir besislepiančius Lietuvos Respublikos teritorijoje.

*1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo*³⁰

Žemiau pateikiami svarbiausi ir tiesiogiai Lietuvos baudžiamajai teisei įtaką darantys aspektai.

2 straipsnis nustato, jog „Šios Konvencijos taikymo tikslais kiekviena Susitariančioji Valstybė yra kompetentinga persekioti už nusikaltimą, kuriam taikomi kitos Susitariančiosios Valstybės įstatymai, pagal savo baudžiamuosius įstatymus“. Tai tiesioginis aktyvaus ir efektyvaus bendradarbiavimo baudžiamosios teisės srityje skatinimas. Valstybių sienos, kaip kliūtis nusikalstamą veiką padariusio asmens persekiojime, išnyksta, Europos Sąjungos erdvė priartinama unifikuotai teisinei sistemai, atsižvelgiant į narių bendrus požiūrius į nusikaltimus.

3 straipsnis yra svarbus atsižvelgiant į žmogaus teises. Jis užtikrina, kad asmuo nebus teisiamas ar persekiojamas du ar daugiau kartų už tą patį nusikaltimą. 6 šios Konvencijos straipsnis numato galimybę lengvai perkelti persekiojimo veiksmus ar perimti baudžiamąjį procesą, taip palengvindamas procesą ir sutrumpindamas laiką, reikalingą atlikti tyrimams, kurie jau buvo padaryti. Taip sudaroma galimybė skirstyti resursus ar efektyviau, tikslingiau įgyvendinti teisingumą, atsižvelgiant į geografinę ar kitas situacijas.

*1977 m. Europos konvencija dėl kovos su terorizmu*³¹

Aktyviai reiškiantis tarptautinėms teroristinėms organizacijoms, Lietuva, nors ir nesanti tokių nusikaltimų sukuryje, turi galimybes padėti bendradarbiaujant tokių nusikaltimų

³⁰ 1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo.
<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=OnOezMvNf0=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.

³¹ 1977 m. Europos konvencija dėl kovos su terorizmu.
<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=BBYyDYVHpUk=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.

tyrime ir juos įvykdžiusių asmenų nubaudime. Tai vienas iš svarbiausių tarptautinių susitarimų aspektų, nes būtent šito tipo nusikaltimai, kartu su karo nusikaltimais, laikomi vienais iš žiauriausių ir labiausiai prieštaraujančių žmonijos moralės normoms ir žmogaus teisei į gyvybę, laisvę ir kt.

Europos Tarybos 1 straipsnyje aptariama, kokie nusikaltimai nėra laikytini politiniais nusikaltimais ar nusikaltimais, padarytais politiniais motyvais, – turint omeny ekstradicijos tarp susitariančių šalių aspektą. Tai svarbi gairė, neleidžianti nusikalstamas veikas padariusiems asmenims dangstyti politinėmis paskatomis (nors dauguma atvejų teroristiniai aktai įvykdomi būtent tokiomis dingstimis) ir išsisukti nuo persekiojimo kitose šalyse. Čia būtų tikslinga paminėti, kurie nusikaltimai laikomi teroristiniais aktais: a) nusikaltimai, kuriuos numato Konvencija dėl kovos su oro piratavimu, pasirašyta 1970 m. gruodžio 16 d. Hagoje; b) nusikaltimai, kuriuos numato Konvencija dėl kovos su neteisėta veika prieš civilinės aviacijos saugumą, pasirašyta 1971 m. rugsėjo 23 d. Monrealyje; c) sunkūs nusikaltimai, padaryti kėsinant į tarptautiniu mastu ginamų asmenų, tarp jų diplomatų, gyvybę, fizinę neliečiamybę ar laisvę; d) nusikaltimai, apimantys vaikų grobimą, įkaitų paėmimą ar neteisėtą laisvės apribojimą; e) nusikaltimai, kurių metu panaudojamos minos, granatos, raketos, automatiniai šaunamieji ginklai ar sprogstamieji paketai, jei jų panaudojimas kelia žmonėms pavojų; f) pasikėsinimas padaryti kurį nors iš aukščiau minėtų nusikaltimų arba bendrininkavimas padarant arba bandant padaryti tokį nusikaltimą.³² Pastebėtina, jog šis veikų katalogas didele dalimi atspindimas 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su terorizmu (2002/475/TVR), kuriame nustatoma, jog teroristiniais aktais turėtų būti laikoma, *inter alia*, pasikėsinimai į asmens fizinę neliečiamybę; žmogaus pagrobimas arba laikymas įkaitu; orlaivių, laivų ar kitų viešojo ar krovinių transporto priemonių užgrobimas; ginklų, sprogmenų arba branduolinio, biologinio ar cheminio ginklo gaminimas, laikymas, įgijimas, gabenimas, tiekimas ar naudojimas, taip pat biologinio ar cheminio ginklo moksliniai tyrimai ir kūrimas; ir kt.³³ O šis sprendimas, savo ruožtu, turėjo svarios reikšmės nacionalinės baudžiamosios teisės nuostatose įtvirtinant teisinį reglamentavimą, atitinkantį Europos Sąjungos keliamus standartus.

³² Europos konvencija dėl kovos su terorizmu.

<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=BBYyDYVHpUk=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.

³³ 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su terorizmu (2002/475/TVR).

Europos konvencijos, liečiančios tarpusavio bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose

Toliau išvardintoms Europos Tarybos konvencijoms yra bendra ta pati baudžiamosios teisės taikymo sritis, todėl apibendrintai bus apžvelgiamos 1977 m. Europos sutartis dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo³⁴, 1978 m. Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose papildomas protokolas³⁵ ir 1983 m. Konvencija dėl nuteistųjų asmenų perdavimo³⁶.

Visos šios konvencijos turi vieną bendrą tikslą: palengvinti ir užtikrinti bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose. Ankščiau nusikalstamas veikas padariusiems asmenims būdavo pakankamai lengva pasislėpti nuo baudžiamojo persekiojimo kitose šalyse, taip išvengiant teismo nuosprendžių ar užvilkinant bylų tyrimus. Pagrindiniu šių konvencijų tikslu įvardijama „Europos Tarybos tikslas yra siekti didesnės savo narių vienybės“. Tačiau tuo pačiu apibrėžiama, kad toks bendras tikslas ir bendradarbiavimas yra siektinas baudžiamosiose bylose, tuo tarpu veikos, kurios šalyje, kuriai adresuotas prašymas, priskiriamos finansiniams nusikaltimams, turėtų būti nagrinėjamos ir tarpusavio pagalba turėtų būti teikiama pagal kitus tarptautinius susitarimus.

Šiose konvencijose pabrėžiamas tarptautinis valstybių narių Teisingumo ministerijų bendradarbiavimas. Neliečiant griežtų procedūrinių klausimų, siūlomas laisvesnės formos bendravimas ir tarpusavio pagalbos sutarimas. Biurokratija yra paprastinama, siekiant užtikrinti lengvą ir efektyvų bendradarbiavimą, teisingumo įsigalėjimą.

Kalbant apie baudžiamąjį persekiojimą, nepamiršamos ir tam tikros nuteistųjų asmenų teisės, kurios yra ir vienas iš pagrindinių Konvencijos dėl nuteistųjų asmenų perdavimo aspektų. Jos įvardijamos Konvencijos įžangoje: „Valstybės Europos Tarybos narės ir kitos valstybės šios Konvencijos signatarės, (...) manydamos, kad šis bendradarbiavimas turėtų pasitarnauti teisingumo vykdymo interesams ir sudarytų palankias sąlygas nuteistų asmenų socialinei rehabilitacijai; manydamos, kad dėl šių tikslų

³⁴ 1977 m. Europos sutartis dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo.
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=153727&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas 2010-10-27.

³⁵ 1978 m. Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose papildomas protokolas.
<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=jRi7qVkBS9M=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.

³⁶ 1983 m. Konvencija dėl nuteistųjų asmenų perdavimo.
<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=WvMyCBcN6w=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.

reikia, jog užsieniečiai, nubausti laisvės atėmimu už nusikalstamą veiklą, turėtų galimybę atlikti bausmę įprastoje socialinėje aplinkoje; suprasdamos, kad geriausiai galima tai pasiekti juos perduodant jų valstybei...”³⁷

Akivaizdu, kad esant susirūpinimui dėl bendrų tikslų ir gerovės, nepamiršamos ir svarbiausios Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos vertybės, būtent žmogaus orumas, žmogaus teisės ir žmogaus vidinis emocinis pasaulis.

*1990 m. Europos konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo*³⁸

Ši Europos Tarybos Konvencija – vienas iš nedaugelio aktų, apimantis tiek finansinį, tiek ir baudžiamąjį sektorius. Lokalūs finansiniai nusikaltimai yra reglamentuojami nacionalinių teisės aktų visose valstybėse narėse, tačiau būtent organizuoto nusikalstamumo ir pinigų plovimo bylose siekiama ypač glaudaus bendradarbiavimo. Akcentuojama, kad būtent šioje konvencijoje aptariami atvejai yra vieni iš sunkiausių nusikaltimų (bene geriausias pavyzdys – terorizmo finansavimo problematika). Siekiant užtikrinti tokių nusikaltimų skaičiaus mažinimą, efektyvią bei greitą pagalbą tokiais atvejais ir esant įsitikinimui, jog sėkmingai visuomenės apsaugai yra būtina vykdyti bendrą baudžiamąją politiką, valstybės narės įsipareigoja laikytis šios svarbios nusikaltimų tyrimo ir prevencijos politikos. Atkreiptinas dėmesys, jog minėta Konvencija turėjo didelės reikšmės rengiant ir priimant Europos Sąjungos teisės aktą – 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimą dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo (2005/212/TVR).

Šie ir kiti, dėl darbo apimties ir turinio plačiau neaptarti pavyzdžiai rodo, jog Europos Tarybos konvencijos daro didelę įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei tiek per Europos Sąjungą, kurios teisės aktų turinį lemia, tiek ir tiesiogiai. Be minėtų Europos Tarybos konvencijų, kurioms Europos Sąjungoje skiriamas didelis dėmesys valstybių narių tarptautinio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose atžvilgiu, paminėtinos ir pačios Europos Sąjungos rengiamos ir priimamos konvencijos, pavyzdžiui, 2000 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, 1996 m.

³⁷ 1983 m. Konvencija dėl nuteistųjų asmenų perdavimo.

<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=/WvMyCBcN6w=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.

³⁸ 1990 m. Europos konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo. <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=BYHexFM6z/c=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.

Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ekstradicijos, 1995 m. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos ir kt.

Iš to, kas pasakyta, galima matyti bendrą tendenciją, jog Europos Sąjungos ir Europos Tarybos konvencijomis (kurios turi ne ką mažesnę svarbą) siekiama tarptautinį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose padaryti kiek įmanoma efektyvesnį, atsisakyti perdėtos biurokratijos, supaprastinti ir pagreitinti bendradarbiavimo procesus. Tuo pačiu užtikrinama, kad žmogaus teisės nebūtų pažeidžiamos, garantuojamas teisingumo, proporcingumo ir kitų baudžiamosios teisės principų laikymasis. Pagaliau yra derinamos, harmonizuojamos skirtingų valstybių narių nacionalinės baudžiamosios teisės sistemos. Lietuvos Respublika ne tik prisijungia prie minėtų konvencijų ir jas ratifikuoja, bet ir esant reikalui koreguoja savo baudžiamuosius įstatymus. Galima teigti, jog nacionalinė baudžiamoji teisė operatyviai reaguoja į Europos Sąjungoje vykstančius pokyčius, prisitaiko prie naujų reikalavimų. Baudžiamojame teisme atsižvelgiama ir griežtai laikomasi susitarimų, aptartų šiose konvencijose. Tai daroma ne tik dėl gresiančių sankcijų nesilaikymo atveju; Lietuvos teisės sistema akivaizdžiai priima ir tiesiogiai pritaria kuriamų ir palaikomų bendrų vertybių skalėms, jos siekiai tiesiogiai atitinka kitų valstybių narių siekius baudžiamosios politikos srityje. Kartu įsiliedama į tarptautinį teisinį bendradarbiavimą, Lietuva palengvina savo darbą siekiant užtikrinti valstybės piliečių teisių užtikrinimą, tuo pačiu prisidedama prie žmogaus teisių palaikymo ir skaidrios baudžiamosios politikos ne tik šalies viduje, bet ir visoje Europos Sąjungoje.

3. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS ĮTAKA TAM TIKRIEMS BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS BENDROSIOS DALIES INSTITUTAMS

3.1. Europos Sąjungos teisės aktų poveikis reglamentuojant juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kad baudžiamosios atsakomybės subjektu gali būti tik fizinis asmuo ar kad tokios atsakomybės subjektu negali būti juridinis asmuo.³⁹ Juridinio asmens specifiškumą lemia *inter alia* tai, kad juridinis asmuo, turėdamas teisnumą ir veiksnumą, teisinių santykių dalyvis yra per fizinius asmenis (vadovą, įgaliotą atstovą ir kt.); juridinio asmens veikla neatsiejama nuo atitinkamų fizinių asmenų, per kuriuos jis veikia, veiklos ir be jų veiklos apskritai būtų neįmanoma. Todėl įstatymų leidėjas, nustatydamas juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, turi atsižvelgti ir į minėtą juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifiką. Veiksmingai įgyvendinti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės negalima be racionalios bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių, taikomų įmonėms, sistemos.⁴⁰ Juridiniam asmeniui objektyviai neįmanoma skirti daugelio tų bausmių, kurios baudžiamajame arba kituose įstatymuose numatytos nusikalstamą veiką padariusiems fiziniams asmenims, pavyzdžiui, arešto, viešųjų darbų, laisvės atėmimo ir panašiai. Taigi, įstatymų leidėjas privalo numatyti atskiras bausmių, taikomų juridiniams asmenims, rūšis.⁴¹

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo klausimas yra itin platus ir jį nagrinėti būtų galima įvairiais aspektais, kadangi šis institutas Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje yra dar santykinai naujas. Išplėtus nusikalstamos veikos subjekto sampratą, aptariamas institutas sulaukė nemažai Lietuvos mokslininkų dėmesio. Vis dėlto, atsižvelgiant į šio darbo tikslus ir uždavinius, toliau analizuojama tik Europos Sąjungos

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. // Valstybės žinios, 2009. Nr. 69-2798.

⁴⁰ Soloveičikas D. Juridiniams asmenims taikomos bausmės, baudžiamojo poveikio priemonės ir jų ypatumai: analizė // Teisė, Nr. 59, 2006. P. 107.

⁴¹ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Vilnius, 2005. P. 94.

teisės aktų reikšmė bei įtaka nustatant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sistema nacionalinėje teisėje, bei vertinama, ar baudžiamasis įstatymas tinkamai įgyvendina Europos Sąjungos teisės aktų keliamus reikalavimus valstybėms narėms.

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės reguliavimas visų pirma atsirado tarptautinėje teisėje, ir tik laikantis tarptautinės bei Europos Sąjungos teisės reikalavimų jis buvo perkeliamas į nacionalinę teisę. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimas LR BK yra susijęs *inter alia* su įstatymų leidėjo siekiu nacionalinės baudžiamosios teisės nuostatas suderinti su iš tarptautinių dokumentų, *inter alia* Europos Sąjungos teisės, kylančiais reikalavimais.⁴²

Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. sausio 25 d. priėmė tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 71, 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 111, 221, 321, 322, 3022 straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymą.⁴³ Šiuo įstatymu tuo metu galiojusiame Baudžiamajame kodekse *inter alia* pirmą kartą Lietuvoje buvo įtvirtintos nuostatos, susijusios su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe. Tuo tarpu 2000 m. rugsėjo 26 d. priimtas ir 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas jau nustatė juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės pagrindus ir jos taikymo sąlygas. Tai laikytina viena iš esminių Lietuvos baudžiamosios teisės naujovių, kurioms atsirasti esminės reikšmės turėjo Europos Sąjungos teisė.

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės esminiai klausimai reglamentuoti LR BK 20 straipsnyje, bausmių rūšys – LR BK 43 straipsnyje, specialios bausmių rūšys – juridinio asmens veiklos apribojimas ir juridinio asmens likvidavimas – detalizuotos LR BK 52 ir 53 straipsniuose. Be šių naujovių, Baudžiamajame kodekse buvo įtvirtinta ir juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už konkrečias veikas, pavyzdžiui, už kyšininkavimą (LR BK 225 str.), papirkimą (LR BK 227 str.), nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimą (LR BK 216 str.).

Vėliau buvo priimta nemažai Baudžiamojo kodekso pataisų, kuriomis juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė buvo nustatoma vis kitose nusikalstamų veikų sudėtyse.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. // Valstybės žinios, 2009. Nr. 69-2798.

⁴³ Baudžiamojo kodekso 7(1), 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11(1), 22(1), 32(1), 32(2), 302(2) straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 15-555.

Šiems pakeitimams gaires nustatė Europos Sąjungos teisės aktai, pavyzdžiui, Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis (2008/913/TVR), Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę (2008/99/EB), Tarybos pagrindų sprendimas dėl atakų prieš informacines sistemas (2005/222/TVR), Tarybos pagrindų sprendimas, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR), Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR) ir kiti. Daugumoje šiuo klausimu aktualių Europos Sąjungos teisės aktų yra atskiras straipsnis „Juridinių asmenų atsakomybė“, kuriame įtvirtinama valstybių narių pareiga imtis būtinų priemonių užtikrinti juridinių asmenų patraukimą atsakomybėn. Pavyzdžiui, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog „Valstybės narės užtikrina, kad juridiniai asmenys gali būti traukiami atsakomybėn už 3 ir 4 straipsniuose nurodytus nusikaltimus, jeigu juos jų naudai padarė vadovaujamas pareigas juridiniame asmenyje einantis asmuo, veikęs individualiai arba kaip juridinio asmens organo narys, jeigu jis turėjo teisę: a) atstovauti juridiniam asmeniui; b) priimti sprendimus juridinio asmens vardu; arba c) kontroliuoti juridinį asmenį“.⁴⁴

Europos Sąjungos teisės aktai neturi griežtos bausmių formavimo politikos ir, siekiant atsižvelgti į visų Sąjungos narių nacionalinės teisės skirtumus, palieka bausmės rūšies ir dydžio už juridinio asmens padarytą nusikalstamą veiką klausimo sprendimą tai Europos Sąjungos valstybei, kurios teritorijoje vyksta nusikalstamos veikos tyrimas ar bausmės skyrimas pagal išnagrinėtą bylą. Europos Sąjungos teisės aktai tiesiog nustato pareigą valstybei narei imtis visų būtiniausių priemonių, užtikrinančių, kad juridinis asmuo už padarytas nusikalstamas veikas būtų baudžiamas veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasiomis bausmėmis, kurios apima baudas ir gali apimti kitas bausmes, tokias kaip: a) teisės gauti valstybės išmokas ar pagalbą atėmimas; b) laikinas ar nuolatinis teisės verstis komercine veikla atėmimas; c) teisminės priežiūros skyrimas; d) likvidavimas teismo tvarka. Tokius reikalavimus ir rekomendacijas įtvirtina, pavyzdžiui, Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR), kurio 7

⁴⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę (2008/99/EB).

straipsnyje numatyta, kad „Kiekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad juridiniam asmeniui, patrauktam atsakomybėn pagal 6 straipsnio 1 dalį, būtų skiriamos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios sankcijos, įskaitant baudžiamąsias arba ne baudžiamojo pobūdžio baudas, arba kitos sankcijos, pavyzdžiui: a) atimta teisė gauti viešąsias išmokas ar viešąją pagalbą; b) laikinai arba visam laikui atimta teisė verstis komercine veikla; c) skiriama teisminė priežiūra; d) teismo nutartimi skiriamas likvidavimas; e) laikinai arba visam laikui uždaromi padaliniai, kurie buvo panaudoti nusikaltimui įvykdyti”.⁴⁵ Analizuojant Europos Sąjungos teisės aktus pastebėta, jog vienas aktas – Tarybos pagrindų sprendimas, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR), numato valstybės narės teisę juridiniams asmenims nustatyti ir turto konfiskavimą kaip poveikio priemonę.

Apibendrinant Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintą teisinį reguliavimą, susijusį su juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės nustatymu, pažymėtina, kad valstybės narės yra įpareigojamos už neteisėtas, nusikalstamo pobūdžio veikas juridiniams asmenims nustatyti tokias poveikio priemones, kurios būtų veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios. Taigi, viena vertus, valstybėms yra paliekama tam tikra laisvė nustatyti atsakomybės rūšį ir taikymo sąlygas juridiniams asmenims atsižvelgiant į nacionalinės teisės specifiką. Kita vertus, pagrindinis reikalavimas išlieka tas, kad tokios priemonės turi būti proporcingos padarytiems pažeidimams. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas yra išaiškinęs, jog tai reiškia, kad „valstybės, nustatydamos atsakomybę juridiniams asmenims už neteisėtas veikas, turėtų įvertinti, ar tos neteisėtos veikos pagal nacionalinę teisę yra laikomos kriminaliniais nusikaltimais, ar jos pripažįstamos kitokio pobūdžio nusizengimais (civiliniais deliktais, administraciniais pažeidimais ar pan.), ir, atsižvelgdamos į tai, taikyti atitinkamas nacionalinėje teisėje už tas veikas numatytą atsakomybę ir sankcijas“.⁴⁶

Dėmesį reikėtų atkreipti ir į tai, kad Europos Sąjungos teisės aktai įpareigoja valstybes nares nacionalinėje teisėje privalomai numatyti tik baudą už juridinio asmens padarytą nusikalstamą veiką, o kitas nurodytas bausmes – tik rekomenduoja, todėl valstybės narės bausmių sistemą juridiniams asmenims turi teisę nustatyti savo nuožiūra.

⁴⁵ 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR)

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. // Valstybės žinios, 2009. Nr. 69-2798.

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43 straipsnį, juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką gali būti skiriamos šios bausmės: 1) bauda; 2) juridinio asmens veiklos apribojimas; 3) juridinio asmens likvidavimas. Visos bausmės šiame sąraše išvardijamos nuosekliai pagal jų griežtumą – pradedant švelniausia (bauda) ir baigiant griežčiausia (juridinio asmens likvidavimu). Bausmių sąrašas yra išsamus ir privalomas, nes teismas turi teisę ir privalo skirti tik jame numatytas bausmes. Juridiniams asmenims skiriamos bausmės LR BK Specialiosios dalies straipsnių, pagal kuriuos kvalifikuojama nusikalstama veika, sankcijose nenurodomos.⁴⁷

LR BK buvo įtvirtinta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, kuri, doc. dr. E. Sinkevičiaus pastebėjimu, yra „substitucinė“, t. y. priklauso nuo fizinio asmens padarytos veikos. Vadinasi, Lietuva, prisiimdama tarptautinius įsipareigojimus, įvertinusi veikos pavojingumą ir žalingumą, nacionalinėje teisėje gali nustatyti ir *ultima ratio* priemonę – baudžiamąją atsakomybę (nes tokia galimybė reglamentuota baudžiamuoju įstatymu), ir pasirinkti kitas atsakomybės rūšis.⁴⁸

Juridiniam asmeniui už vieną nusikalstamą veiką gali būti skiriama tik viena bausmė. Baudžiamasis įstatymas nenustato maksimalaus leistino bausmių skaičiaus, kuris galėtų būti skiriamas juridiniam asmeniui, nuteistam už dviejų ar daugiau nusikalstamų veikų padarymą. Antra vertus, teismas, atsižvelgdamas į juridiniams asmenims numatytų bausmių rūšių turinį, juridiniam asmeniui, nuteistam už dviejų ar daugiau nusikalstamų veikų padarymą, gali paskirti tik dvi bausmes – baudą ir juridinio asmens veiklos apribojimą, nes pastarosios dvi bausmės tarpusavyje yra nesuderinamos.⁴⁹

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog nacionaliniai baudžiamieji įstatymai iš esmės atitinka ir pilnai įgyvendina Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. Tą suponuoja aiškiai matomas operatyvus LR BK suderinimas su naujai priimamais Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, taip pat baudžiamajame įstatyme nustatyta išsami, nuosekli juridinių baudžiamosios atsakomybės sistema. Matoma, kad LR BK nuostatose yra įtvirtintas iš esmės analogiškas Europos Sąjungos reikalavimams baudžiamosios atsakomybės taikymo juridiniams asmenims sąlygų reguliavimas.

⁴⁷ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Vilnius, 2005. P. 95.

⁴⁸ E. Sinkevičius. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos // Teisė: mokslo darbai, Nr. 48, 2003. P. 141.

⁴⁹ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Vilnius, 2005. P. 96.

Tačiau pastebėtina, jog LR BK nenustatytos kelios Europos Sąjungos rekomenduojamų bausmių juridiniams asmenims rūšys, tokios kaip teisės gauti valstybės išmokas ar pagalbą atėmimas, arba teisminės priežiūros skyrimas. Šių bausmių nustatymas baudžiamajame įstatyme leistų išplėsti juridiniams asmenims taikomų bausmių sąrašą, įtraukiant į jį naujas, pakankamai veiksmingas, atitinkančias proporcingumo principą bausmes. Tuo pačiu būtų užtikrinamas Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimas juridinių asmenį už padarytą nusikalstamą veiką bausti veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasinančiomis bausmėmis.⁵⁰

3.2. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nustatant bausmių fiziniams asmenims sistemą

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės turi būti teisingos. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai *inter alia* reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Bausmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos.

Baudžiamoji atsakomybė – nusikalstamos veikos ir ją padariusio asmens pasmerkimas valstybės vardu.⁵¹ Savo pobūdžiu baudžiamoji atsakomybė reiškia ne tik padarytos nusikalstamos veikos pasmerkimą, bet kartu ir valstybės prievartos taikymą.⁵² Baudžiamoji atsakomybė paprastai įgyvendinama paskyrus bausmę (t. y. valstybės prievartos priemonę, kurios turinį sudaro asmens teisių ir laisvių apribojimai ir (arba) specialių pareigų nustatymas), nors kai kuriose valstybėse greta bausmių baudžiamieji įstatymai numato ir galimybę už nusikalstamą veiką taikyti baudžiamojo poveikio priemones.⁵³

Lietuvos Respublikos, kaip ir daugelio kitų Europos valstybių, baudžiamoji teisė išimtinai remiasi įstatymu, t. y. tik baudžiamasis įstatymas gali apibrėžti, kokia veika yra nusikalstama, bei nustatyti teisinius padarinius – bausmes už tokios veikos padarymą.

⁵⁰ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajame teisėje. Vilnius, 2005. P. 98.

⁵¹ R. Drakšas. Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje // Teisė. 2003, Nr. 47. P. 29.

⁵² Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1998. P. 57.

⁵³ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajame teisėje. Vilnius, 2005. P. 80,

Bausmių sistema susideda iš visų bausmių, baudžiamajame įstatyme išdėstytų tam tikra tvarka (Lietuvoje – nuo švelniausios iki griežčiausios). Šios sistemos nustatymas yra išimtinai valstybės kompetencijoje, ir Europos Sąjungos teisės aktai taip pat nepretenduoja reglamentuoti bausmių rūšies ir dydžio už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką klausimų, palikdami tai valstybėms narėms.

Viena iš svarbių užduočių darbo grupei, rengusiai naujojo LR BK projektą, buvo jo nuostatų suderinimas su tarptautinės teisės – Europos Sąjungos ir kitų tarptautinės teisės institucijų (pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Organizacijos) teisės aktų reikalavimais. Esant aktyviai naujų Europos Sąjungos teisės aktų leidybai, LR BK patyrė tam tikrų straipsnių pakeitimų ir papildymų, siekiant atitikti Europos Sąjungos teisės aktų keliamus reikalavimus. Per visus praėjusius metus nuo LR BK patvirtinimo Seimas priėmė eilę jo pakeitimo ir papildymo įstatymų, kuriais *inter alia* nacionalinė baudžiamoji teisė buvo derinama su Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų tarptautinių sutarčių, kurias ratifikavo Lietuvos Respublika, reikalavimais.

Pažymėtina, kad BK 1 straipsnio 3 dalis nustato, kad BK nuostatos yra suderintos su Europos Sąjungos teisės aktų, nurodytų BK priede, nuostatomis. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo 12⁽¹⁾ straipsnis nurodo, kad „nuorodos į Europos Sąjungos teisės aktus (...) pateikiamos tais atvejais, kai teisės aktu arba atskiromis teisės akto nuostatomis derinami ir įgyvendinami Europos Sąjungos teisės aktai. Europos Sąjungos teisės aktai nurodomi įstatymo priede“.⁵⁴

Europos Sąjungos teisės aktai reglamentuoja ir harmonizuoja valstybėse narėse kai kurių nusikalstamų veikų sudėtis: korupciją; sukčiavimą, susijusį su Europos Sąjungos finansiniais interesais; pinigų plovimą; euro padirbinėjimą; sukčiavimą negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimą; neteisėtą migraciją; prekybą žmonėmis; seksualinį vaikų išnaudojimą ir vaikų pornografiją; tam tikras aplinkos teršimo formas; nusikalstamą organizaciją; terorizmą; neteisėtą narkotikų apyvartą. Šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį, jog Europos Sąjungos teisės aktai tam tikru požiūriu suderina sankcijas fiziniams (ir juridiniams) asmenims už minėtas nusikalstamas veikas,⁵⁵ tačiau dėl šio darbo turinio ypatumų toliau

⁵⁴ Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 41-991.

⁵⁵ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajame teiseje. Vilnius, 2005. P. 32

nebus gilinamasi į minėtų veikų sudėčių analizę, o detalizuojama būtent tik įtaka nacionalinei bausmių sistemai.

Dažniausiai Europos Sąjungos teisės aktai palieka valstybės narės kompetencijos galiose nuspręsti, kokios rūšies ir dydžio bausmės skirtinos už fizinių asmenų padarytas nusikalstamas veikas. Paprastai tik numatoma pareiga, kad valstybė narė imtųsi būtinų priemonių, kurios užtikrintų, kad tam tikros veikos būtų baudžiamos veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasinančiomis bausmėmis; taip pat valstybė narė gali būti įpareigojama numatyti ir kai kurias su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes ar baudžiamojo poveikio priemones. Pavyzdžiui, 2002 m. lapkričio 28 d. Tarybos pagrindų sprendimo dėl bausmių sistemos stiprinimo siekiant užkirsti kelią padėjimui neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi 1 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog „Kiekviena valstybė narė imasi priemonių, būtinų siekiant užtikrinti, kad už Direktyvos 2002/90/EB 1 ir 2 straipsniuose apibrėžtus pažeidimus būtų baudžiama veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasiomis baudžiamosiomis bausmėmis, dėl kurių gali būti taikoma ekstradicija“.⁵⁶ Kitu pavyzdžiu galėtų būti 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje: „Kiekviena valstybė narė imasi reikalingų priemonių, siekdama užtikrinti, kad už 2 ir 3 straipsniuose apibrėžtus nusikaltimus būtų baudžiama veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis bausmėmis“ (4 straipsnio 1 dalis).⁵⁷ Analogiški reikalavimai numatyti ir kituose Europos Sąjungos teisės aktuose, pavyzdžiui, 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, ir kt.

Tuo tarpu 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo, iliustruoja, kaip valstybės narės gali būti įpareigojamos nustatyti savo baudžiamuosiuose įstatymuose ir baudžiamojo poveikio priemones. Šio sprendimo 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog „Kiekviena valstybė narė bent jau nustato būtinas priemones, kad galėtų vadovaujantis 2 dalyje minimomis aplinkybėmis konfiskuoti visą arba dalį turto, priklausančio asmeniui, nuteistam už nusikaltimą“.⁵⁸

⁵⁶ 2002 m. lapkričio 28 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl bausmių sistemos stiprinimo siekiant užkirsti kelią padėjimui neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi (2002/946/TVR)

⁵⁷ 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR)

⁵⁸ 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo (2005/212/TVR).

Analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 40 straipsnio 2 dalį, kurioje yra įvardyta bausmės paskirtis, galima matyti, jog įstatymų leidėjas teisingai atspindi nacionalinėje teisėje Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. Minėtame straipsnyje numatyta, jog viena iš bausmės paskirčių – sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, taip pat paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų. Šių teiginių loginis ir lingvistinis supratimas suponuoja išvadą, jog jie atitinka Europos Sąjungos teisės reikalavimą, kad valstybė nustatytų atgrasinančias bausmes. Kiti paskirties apibūdinimai LR BK – nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas – atitinka Europos Sąjungos keliamą veiksmingumo reikalavimą bausmių fiziniams asmenims sistemoje. Ir pagaliau įstatymo leidėjo deklaruota bausmės prasmė užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą tiesiogiai atspindi Europos Sąjungos teisės aktų keliamą bausmės proporcingumo reikalavimą, kadangi, kaip ne kartą yra išaiškinęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, „Konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti”.⁵⁹

Kai kuriuose Europos Sąjungos teisės aktuose būna nustatoma ir maksimalios laisvės atėmimo bausmės minimali riba. Pavyzdžiui, 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR) valstybėms numatoma pareiga užtikrinti, jog už sprendime nurodytus nusikaltimus būtų taikomos baudžiamosios sankcijos, skiriant bent nuo 1 iki 3 metų laisvės atėmimo bausmę, ar nuo 5 iki 10 metų laisvės atėmimo bausmę. Jau minėtas 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR) nustato, jog valstybės narės turi imtis priemonių, kad užtikrintų, jog už sprendime nurodytus nusikaltimus būtų baudžiama įkalinimo bausmėmis, kurių ilgiausias laikas ne mažiau kaip 1-3 metai. 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR) įtvirtina valstybių narių pareigą numatyti bausmes, dėl kurių galima ekstradicija (atsižvelgiant į Konvencijos dėl ekstradicijos tarp Europos Sąjungos valstybių

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. Sausio 6 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (1999 m. Gegužės 18 d. redakcija) 67 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2011. Nr. 3-93.

narių nuostatas seka išvada, kad bausmės trukmė turi būti bent 6 mėnesiai – antraip ekstradicija negalima), be to, užtikrinti, kad „1 straipsnyje minimas nusikaltimas būtų baudžiamas laisvės atėmimu, kurio ilgiausias laikotarpis turi būti ne trumpesnis kaip aštuoneri metai“, ⁶⁰ jei yra atitinkamos aplinkybės. Pažymėtina, kad tik keliuose pagrindų sprendimuose reikalauta nustatyti griežtas bausmes už nusikaltimus, susijusius su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, euro padirbimu ir terorizmu. ⁶¹

LR BK 42 straipsnyje atskleista, kokios bausmės gali būti skiriamos nusikaltimą padariusiam asmeniui: „1) viešųjų teisių atėmimas; 2) teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas; 3) viešieji darbai; 4) bauda; 5) laisvės apribojimas; 6) areštas; 7) terminuotas laisvės atėmimas; 8) laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Padariusiam baudžiamąjį nusižengimą asmeniui gali būti skiriamos šios bausmės: 1) viešųjų teisių atėmimas; 2) teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas; 3) viešieji darbai; 4) bauda; 5) laisvės apribojimas; 6) areštas“. ⁶² Bausmės išdėliotos nuo švelniausios iki griežčiausios, tokiu būdu padedant teismui, kai šis sprendžia bausmės skyrimo klausimus. LR BK 50 straipsnyje numatyta, jog laisvės atėmimo bausmė gali būti skiriama nuo trijų mėnesių iki dvidešimties, tam tikrais atvejais – dvidešimt penkerių metų. Visas bausmių sąrašas yra išsamus ir privalomas.

Taigi, remiantis atlikta Europos Sąjungos teisės aktų keliamų reikalavimų bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatų dėl bausmių rūšių ir tam tikrais atvejais jų dydžio fiziniams asmenims analize, galima daryti išvadą, jog nacionalinis bausmių sistemos fiziniams asmenims reglamentavimas pilnai įgyvendina ir atitinka minėtus Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei baudžiamajai teisei pasireiškia Europos Sąjungos teisės aktų keliamais reikalavimais valstybėms narėms nustatyti tam tikro pobūdžio bausmes (minėta, atgrasančias ir pan.), kartais nurodant ir konkretesnes ribas, bet paprastai tą reglamentavimo pasirinkimą paliekant nacionalinės teisės kompetencijoje.

3.3. Nusikalstamos veikos stadijos Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje

⁶⁰ 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR).

⁶¹ Švedas G. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei // Teisė, Nr. 74, 2010. P. 15.

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 2009.

Nusikalstama veika, kaip ir kiti procesai, dažnai turi savo stadijas – tam tikrus raidos etapus. Gali būti išskiriamos kelios nusikalstamos veikos stadijos: pasirengimas veikos padarymui, pati padarymo eiga ir pabaiga. Baudžiamosios teisės teorijoje išskiriamos tokios nusikalstamos veikos stadijos: rengimasis padaryti nusikalstamą veiką, pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką ir pabaigta nusikalstama veika. Įstatymų leidėjas atskiruose Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsniuose reglamentuoja tokias nusikalstamos veikos stadijas:

- Rengimasis padaryti nusikaltimą – priemonių ir įrankių suieškojimas ar pritaikymas, veikimo plano sudarymas, bendrininkų telkimas arba kitoks tyčinis nusikaltimo padarymą lengvinančių sąlygų sudarymas. Asmuo atsako tik už rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Asmuo už rengimąsi padaryti nusikaltimą atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį atitinkamą baigtą nusikaltimą. Bausmė tokiam asmeniui gali būti švelninama.
- Pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką – tyčinis veikimas ar neveikimas, kuriais tiesiogiai pradedamas daryti nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas, jeigu veika nebuvo baigta dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių. Pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką yra ir tada, kai kaltininkas nesuvokia, jog jis veikos negali pabaigti todėl, kad kėsinasi į netinkamą objektą arba naudoja netinkamas priemones. Asmuo už pasikėsinimą padaryti baudžiamąją veiką atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį atitinkamą baigtą nusikaltimą. Bausmė tokiam asmeniui gali būti švelninama.⁶³

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso skyriuje „Nusikalstamos veikos stadijos ir formos“ yra išskirtas ir dar vienas institutas, susijęs su nusikalstamos veikos stadijomis ir aktualus nagrinėjamo klausimo atžvilgiu. Tai yra savanoriškas atsisakymas pabaigti baudžiamąją veiką – tokia veikos padarymo stadija, kai asmuo savo noru nutraukia pradėtą baudžiamąją veiką suvokdamas, kad gali ją pabaigti. Asmuo, savo noru atsisakęs pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, atsako tik tuo atveju, jeigu padarytoje veikoje yra kito nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtis. Kai baudžiamąją veiką daro keli asmenys, tai savanoriškai atsisakęs ją pabaigti organizatorius ar kurstytojas neatsako, jeigu jis ėmėsi visų nuo jo priklausančių priemonių, kad bendrininkai nepadarytų baudžiamosios veikos, kurią jis organizavo ar sukurstė, ir ta veika nebuvo padaryta ar neatsirado jos

⁶³ Paruošta pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą.

padarinių. Be to neatsako padėjėjas, jeigu jis savo noru atsisakė dalyvauti baudžiamojoje veikoje, apie tai pranešė kitiems bendrininkams ar teisėsaugos institucijoms ir ta veika nebuvo padaryta arba ji padaryta be jo pagalbos. Asmuo, kuris bandė savu noru atsisakyti pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, bet baudžiamosios veikos arba jos padarinių jam nepavyko išvengti, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama.⁶⁴

Nusikalstama veika yra pabaigta tada, kai ji turi visus baudžiamajame įstatyme numatytus nusikalstamos veikos sudėties požymius. Tuo atveju, kai asmuo, besirengiantis nusikalstamai veikai arba pradėjęs ją daryti, dėl kokių nors priežasčių, nepriklausančių nuo jo valios, nebaigia nusikalstamos veikos, t. y. neatlieka visų veiksmų, kurie objektyviai yra būtini šiai nusikalstamos veikos sudėčiai, arba jo veika nesukelia baudžiamajame įstatyme numatytų būtinų šiai nusikalstamai veikai padarinių, turėsime nepabaigtą nusikalstamą veiką. Nepabaigta nusikalstama veika yra taip pat objektyviai pavojinga, todėl ir už ją būtina numatyti baudžiamąją atsakomybę.

Europos Sąjungos teisė nėra sistemiškai aiški ir nuosekli dėl nusikalstamos veiklos stadijų baudžiamumo. Visų pirma, nė viename Europos Sąjungos teisės akte nenumatyta valstybės pareiga nustatyti baudžiamąją atsakomybę už rengimąsi padaryti nusikalstamą veiką, todėl galima būtų teigti, jog Europos Sąjungos baudžiamoji teisė rengimosi padaryti nusikalstamą veiką tiesiogiai nepripažįsta baudžiamąją atsakomybę užtraukiančia nusikalstamos veikos stadija. Kita vertus, kai kuriuose Europos Sąjungos teisės aktuose valstybėms numatyta pareiga kriminalizuoti tam tikras veikas, kurios pagal savo esmę yra tik rengimasis padaryti tam tikrą nusikalstamą veiką. Pavyzdžiui, 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos pagrindų sprendimo dėl apsaugos nuo padirbinėjimo griežtinimo kriminalinėmis bausmėmis ir kitokiomis sankcijomis ryšium su euro įvedimu (2000/838/TVR) 3 straipsnis reikalauja, kad nusikalstama veika būtų pripažįstamas apgaulingas instrumentų, gaminių, kompiuterinių programų ir bet kurių kitų priemonių, specialiai pritaikytų pinigams padirbti ar perdirbti gaminimą, gavimas, įsigijimas ar laikymas.⁶⁵ Šiuo atveju iš esmės baudžiamoji atsakomybė turėjo būti nustatyta už rengimąsi sukčiauti negrynosiomis priemonėmis, jas klastoti ar padirbinėti pinigus. 2005 m. birželio 23 d. LR BK 213 straipsnis buvo pakeistas ir papildytas

⁶⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 2009.

⁶⁵ 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos pagrindų sprendimo dėl apsaugos nuo padirbinėjimo griežtinimo kriminalinėmis bausmėmis ir kitokiomis sankcijomis ryšium su euro įvedimu (2000/838/TVR).

būtent siekiant įgyvendinti minėtą pagrindų sprendimą, buvo nustatytas reglamentavimas, tiksliau atitinkantis Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus.

Valstybės pareiga nustatyti baudžiamąją atsakomybę už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką, vėlgi, vienuose Europos Sąjungos teisės aktuose yra numatyta, kituose – ne. Pavyzdžiui, 1995 m. Konvencijoje dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su prekyba žmonėmis, 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendime, nustatančiame būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR), 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendime dėl atakų prieš informacines sistemas (2005/222/TVR) ir kitur numatyta, jog valstybės imasi visų būtinų priemonių, kad už pasikėsinimą padaryti teisės aktuose išvardintas nusikalstamas veikas būtų baudžiama. Tuo tarpu 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (2003/568/TVR), 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę (2008/99/EB) ir pan. nėra nuostatų dėl pasikėsinimo padaryti minėtuose teisės aktuose numatytas nusikalstamas veikas baudžiamumo.

Nei vienas Europos Sąjungos teisės aktas nepateikia pasikėsinimo padaryti nusikalstamą veiką sampratos, tačiau kitų Europos Sąjungos valstybių narių (pavyzdžiui, Vokietijos, Estijos, Latvijos) baudžiamųjų įstatymų analizė rodo, jog pasikėsinimo turinys skirtingose šalyse suprantamas iš esmės vienodai, tačiau dėl darbo apimties tai nebus čia pateikiama atskirai.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytas tiek rengimasis padaryti nusikaltimą, tiek pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką. Pažymėtina, kad rengiantis padaryti nusikalstamą veiką baudžiamoji atsakomybė iškyla tik tuo atveju, kai asmuo rengiasi padaryti sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, t. y. nusikaltimą, už kurį pagal BK 11 straipsnį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija 6 metus laisvės atėmimo.

Apibendrinant galima pastebėti, jog Europos Sąjungos teisės aktuose yra nepakankami atskirų nusikalstamų veikų sudėties ar veikų darymo stadijų apibrėžimai, tačiau, kaip ir bausmių fiziniams asmenims sistemos atveju, diskrecija tai detalizuoti paliekama valstybių narių nacionalinei teisei. Atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus bei LR BK nuostatas dėl rengimosi padaryti nusikaltimą, galima daryti išvadą, kad Lietuvos

Respublikos baudžiamosios teisės reglamentavimas yra visiškai suderintas ir atitinka Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus.

3.4. Europos Sąjungos teisės ir Lietuvos Respublikos teisės santykis bendrininkavimo aspektais

Nusikaltimai gali būti padaromi ne tik vieno asmens, bet ir kelių bendrai veikiančių asmenų. Veikiant bendrai, paprastai esti didesnis pasiryžimas padaryti nusikalstamą veika, sąlygos geriau apgalvoti jos padarymo būdus, pasirinkti efektyvesnius įrankius ir priemones. Tai sudaro galimybes padaryti pavojingesnes, sunkesnes nusikalstamas veikas, kurių vienas žmogus nepajėgtų padaryti, sukelti sunkesnius nusikalstamus padarinius, geriau paslėpti nusikalstamos veikos pėdsakus. Visa tai rodo didesnę veikos, padarytos bendrininkaujant, pavojingumą, negu vieno asmens daroma ar padaryta veika.

Daugumoje Europos Sąjungos teisės aktų baudžiamosios teisės klausimais yra numatyta valstybės pareiga nustatyti baudžiamąją atsakomybę už bendrininkavimą padarant visas teisės aktuose numatytas nusikalstamas veikas. Šį teiginį iliustruoja tokie pavyzdžiai kaip 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (2003/568/TVR) numatytas reikalavimas, jog „Valstybės narės imasi reikiamų priemonių siekdamos užtikrinti, kad 2 straipsnyje nurodytos veiklos kurstymas ir bendrininkavimas būtų laikomi baudžiamaisiais nusikaltimais“;⁶⁶ analogiška nuostata 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendime dėl atakų prieš informacines sistemas (2005/222/TVR) ir kiti panašūs reikalavimai 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendime, nustatančiame būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR) („Kiekviena valstybė narė imasi reikalingų priemonių, kad kurstymas, bendrininkavimas arba pasikėsinimas padaryti vieną iš 2 straipsnyje nurodytų nusikaltimų būtų laikomi nusikaltimais“⁶⁷), 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę (2008/99/EB), ir kitur.

⁶⁶ 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (2003/568/TVR)

⁶⁷ 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR)

Reikia pastebėti, kad Europos Sąjungos teisės aktuose yra tik nurodomos bendrininkų rūšys – vykdytojas, kurstytojas ir kitas bendrininkas, – tačiau nėra nuosekliai atskleistos bendrininkavimo, taip pat minėtų bendrininkų rūšių sampratos, bendrininkavimo formos, taip pat bendrininkavimo instituto reikšmė baudžiamajai atsakomybei. Be to, Europos Sąjungos teisės aktai (kaip ir kai kurių kitų Europos Sąjungos valstybių narių baudžiamieji įstatymai) neišskiria tokios bendrininkų rūšies kaip organizatorius. Darytina išvada, jog šiuo aspektu Europos Sąjungos teisės aktai suteikia teisę valstybėms narėms taikyti nacionalines baudžiamųjų teisės aktų nuostatas dėl bendrininkavimo, jo formų, bendrininkų rūšių.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato bendrininkavimo sampratą, bendrininkavimo formas bei išskiria keturias bendrininkų rūšis. Bendrininkavimas pagal BK 24 straipsnį yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių Kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką.⁶⁸

Dėl bendro dalyvavimo darant nusikalstamą veiką atsiradę padariniai yra bendri visiems bendrininkams ir nėra priskiriami ar išskaidomi atskiriems bendrininkams. Tarp kiekvieno bendrininko nusikalstamų veiksmų (neveikimo) ir atsiradusių bendrų padarinių turi būti nustatytas priežastinis ryšys. Pažymėtina, kad priežastinį ryšį tarp organizatoriaus, kurstytojo ar padėjėjo veikos ir bendrų padarinių galima patvirtinti tik tada, kai įsitikinama, kad kiekvieno iš minėtų bendrininkų veiksmai (neveikimas) buvo reikalingi padarant bendrą nusikalstamą veiką, nes sudarė sąlygas veikti kitiems bendrininkams ar iš esmės papildė jų veiksmus. Taip pat pažymėtina, kad priežastinis ryšys yra vienas svarbiausių objektyviųjų momentų, atribujančių bendrininkavimą nuo prisidėjimo prie nusikaltimo. Tyčinio bendrininkų veikos pobūdžio nurodymas reiškia, kad visi bendrininkai veikė tyčia, bendrininkavimas neįmanomas padarant neatsargius nusikaltimus.⁶⁹

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24 straipsnyje nurodomos tokios keturios bendrininkų rūšys: vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas. Šis nusikalstamos veikos galimų bendrininkų rūšių sąrašas yra baigtinis. Atsižvelgiant į bendrininkų tarpusavio susitarimo pobūdį, jų ryšių, veiksmų bendrumo, suderinamumo lygį, organizuotumo laipsnį, LR BK 25 straipsnyje išskirtos tokios bendrininkavimo formos: 1) bendrininkų grupė; 2) organizuota grupė; 3) nusikalstamas susivienijimas. Bendrininkavimo formų išskyrimo

⁶⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 2009.

⁶⁹ A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Vilnius, 2005. P. 66.

kriterijumi gali būti laikomas ir asmenų susitarimo padaryti nusikalstamą veiką laikas. Bendrininkų grupė ir organizuota grupė gali būti sudaromos ir iki numatytos bei siekiamos nusikalstamos veikos pradžios, ir pačios veikos darymo metu. Tuo tarpu nusikalstamas susivienijimas sudaromas prieš numatytą bendrai padaryti nusikalstamų veikų pradžią, t.y. iki numatytų nusikaltimų objektyviosios pusės realizavimo. Bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria kartu pradėti daryti, tęsti ar užbaigti jau pradėtą nusikalstamą veiką. Būtinai tokios grupės požymis yra tai, kad joje turi būti bent du vykdytojai, t. y. mažiausiai du bendrininkai turi vykdyti objektyviają nusikalstamos veikos sudėties pusę (ar jos dalį). Kadangi bendrininkų grupę gali sudaryti mažiausiai du asmenys, ji gali būti sudaryta vien iš vykdytojų. Kitais atvejais bendrininkų grupėje, be bent dviejų vykdytojų, gali būti ir kitų bendrininkų. Organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ir daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima išskirti kelis esminius nagrinėjamo klausimo aspektus. Pastebimas Europos Sąjungos teisės aktuose išreikšto požiūrio, tikslios formuluotės dėl bendrininkavimo, jo formų, rūšių trūkumas, o tuo tarpu nacionalinės teisės aktuose – konkretizuojamos ir aiškiai įtvirtinamos bendrininkavimo rūšys bei formos. Europos Sąjungos teisės aktai įpareigoja valstybę imtis tam tikrų veiksmų apibrėžiant visus aptartus dalykus ir atmets galimybę asmeniui išvengti baudžiamosios atsakomybės už dalyvavimą bendrininkaujant nusikalstamoje veikoje, sukurdami valstybei narei pareigą pačiai detalizuoti šiuos aspektus ir nustatyti bausmes už nusikalstamas veikas, padaromas bendrininkaujant. LR BK įtvirtintas reglamentavimas pilnai atitinka šiuos Europos Sąjungos teisės aktų keliamus reikalavimus.

3.5. Europos arešto orderis

Ilgą laiką Europos Sąjungoje bendradarbiaujant baudžiamosiose bylose buvo remiamasi ekstradicija, tačiau tai buvo lėtas ir neefektyvus bendradarbiavimas, kuris reikalavo plano, kaip pakeisti bendradarbiavimo institutą kuo nors, kas atitiktų greitą šiuolaikinio gyvenimo ritmą ir padėtų efektyviai kovoti su šalių sienas peržengiančiu nusikalstamumu. 1999 m. Europos Vadovų Taryba išreiškė nuostatą, kad Europos Sąjungos valstybių

santykiuose turi būti atsisakyta jau nuteistų asmenų ekstradicijos, o tokie asmenys (t. y. asmenys, kuriuos prašoma išduoti ne baudžiamojo persekiojimo tikslais, bet prašančioje valstybėje teismo nuosprendžiu jau paskirtos bausmės vykdymui) turi būti perduodami nesprenžiant perdavimo pagrįstumo klausimų. Jau 2001 m. rudenį Europos Komisijos pasiūlyme dėl Europos Vadovų tarybos rėminio sprendimo dėl Europos arešto orderio ir perdavimo procedūrų tarp valstybių narių Komisija išreiškė aiškią nuostatą, kad tiek jau nuteistų, tiek ir dar tik įtariamų bei kaltinamų asmenų perdavimas iš vienos Sąjungos valstybės į kitą turi būti vykdomas supaprastinta tvarka – pagal Europos arešto orderį.

Iki šios nuostatos pasiūlymo ir 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimu dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos sukurto visiškai naujo tarptautinio baudžiamojo teisinio bendradarbiavimo instituto – Europos arešto orderio, būdavo nemaža biurokratinių procedūrų, įgalinusių piktnaudžiauti esama sistema, atsisakant išduoti asmenį ar reikalaujant pagrįstumo.

Europos arešto orderio sistema suvokiama kaip Europos Sąjungai priklausančių valstybių baudžiamojo teisinio bendradarbiavimo forma, pasireiškianti vienos valstybės narės teismo sprendimo, kad šioje valstybėje nusikaltimo padarymu įtariamasis, kaltinamas ar jau nuteistas asmuo turi būti suimtas kitoje valstybėje narėje ir perduotas pirmajai (Europos arešto orderio), vykdymu kitoje valstybėje narėje, neieškant ir nenagrinėjant kitų baudžiamosios prievartos taikymo pagrindų. Perėjus prie Europos arešto orderio sistemos, šiai sistemai (visai Europos Sąjungai) priklausančių valstybių santykiuose išnyksta ekstradicija. Svarbu, kad nyksta ne tik procesinė ekstradicijos forma, bet atsisakoma ir daugumos baudžiamųjų teisinių ekstradicijos nevykdymo pagrindų: abipusio veikos baudžiamumo taisyklės, ekstradicijos dėl politinių nusikaltimų nevykdymo taisyklės, piliečių ekstradicijos nevykdymo taisyklės.

Svarbiausia ekstradicijos yda dabartinėje situacijoje – ji tradiciškai buvo ir tebėra laikoma ne tik teisinio, bet ir politinio bendradarbiavimo forma. Sprendimai dėl asmens išdavimo daugelyje valstybių priimami bent jau dalyvaujant už valstybės užsienio politiką atsakingiems pareigūnams, dažniausiai jiems pripažįstant ir teisę spręsti – vykdyti teismo sankcionuotą ekstradiciją ar ne. Europos Sąjungoje toks požiūris į tarptautinį baudžiamąjį teisinį bendradarbiavimą nebepriimtinas. Kovą su nusikalstamumu ir jo prevenciją pripažinus esant Europos Sąjungai bendrų interesų sferoje, nebelineka teorinių argumentų, pagrindžiančių prašomos išduoti asmenį valstybės galimybės apeliuoti į nacionalinius interesus sprendžiant, suteikti kitos valstybės prašomą teisinę pagalbą ar ne. Teikiant baudžiamąją teisinę pagalbą

(nagrinėjamu atveju – vykdant Europos arešto orderį) siekiama garantuoti Europos Sąjungos, taigi ir asmenį perduodančios valstybės, bendrus interesus. Vadinasi, teiginys, kad asmens perdavimu gali būti pažeisti asmenį perduodančios valstybės interesai, tampa nebegalimu.⁷⁰

Supaprastintas požiūris į tarptautinį bendradarbiavimą remiasi itin svarbiu Europos Sąjungos teisėje – tarpusavio pripažinimo – principu, reikalaujančiu vienoje Sąjungos valstybėje priimtam sprendimui (nagrinėjamais atvejais – sprendimui suimti asmenį arba apkaltinamajam teismo nuosprendžiui) pripažinti tapačią teisinę reikšmę visose kitose Sąjungos valstybėse. Pats principas giliai įsitvirtinęs Europos Sąjungos teisėje. Tačiau pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio laikytinas pirmu teisės norminiu aktu, apeliuojančiu į abipusį pripažinimą baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės sferoje.⁷¹ Šią teisės sferą tarpusavio pripažinimo principas pasiekė patyręs ne itin ryškius, bet esminius pakitimus. Ekstradicijos praktika bei principiniai reikalavimai buvo sunkesnis teisinės praktikos taikymo variantas.

Ekstradicijos taisyklių atsisakymas taip pat grindžiamas apeliuojant į tai, kad visos Europos arešto orderio sistemai priklausysiančios valstybės pripažįsta privalomą Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją. Iš to sektų, kad asmens perdavimas iš vienos valstybės, kuri laikosi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, į kitą Konvencijos besilaikančią valstybę, negali pabloginti perduodamo asmens teisinės padėties. Tačiau toks argumentas nėra visiškai pakankamas. Tai, kad valstybė privalo laikytis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, nereiškia, kad ji jos ir laikosi: tai įrodo vien pats Europos žmogaus teisių teismo pripažintų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimų skaičius. Be to, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtinti valstybių įsipareigojimai yra tarptautinio teisinio pobūdžio. Europos žmogaus teisių teismo kaip tarptautinės institucijos sprendimų vykdymas taip pat iš esmės priklauso tik nuo žmogaus teisės pažeidusios valstybės valios. Pagaliau bylų nagrinėjimo Europos žmogaus teisių teisme trukmė gali reikšti, kad žmogaus teisių pažeidimas bus pripažintas tik jam pasibaigus, pavyzdžiui, pasibaigus nepagrįstam ar neteisėtam kardomajam kalinimui toje valstybėje. Todėl tiesioginė apeliacija į faktą, kad valstybė, į kurią išsiunčiamas asmuo, yra ratifikavusi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių

⁷⁰ A. Čepas. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje // Teisės problemos. Nr. 41, 2003.

⁷¹ A. Čepas. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje // Teisės problemos. Nr. 41, 2003.

<http://www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc>

laisvių apsaugos konvenciją bei pripažįsta privalomą Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją, nėra pakankama siekiant pagrįsti teiginį, kad į tokią valstybę išsiunčiamam asmeniui negresia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų teisių apribojimai.⁷²

Europos arešto orderis pakeičia ilgai trukusias ekstradicijos tarp Europos Sąjungos valstybių narių procedūras supaprastinta teismine perdavimo procedūra, siekiant patraukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn arba vykdyti laisvės atėmimo bausmę ar sprendimą dėl įkalinimo. Valstybės narės teisminių institucijų išduotas Europos arešto orderis galioja visoje Europos Sąjungos teritorijoje.

Europos arešto orderis yra vienos iš Europos Sąjungos valstybių narių teisminės institucijos prašymas suimti asmenį kitoje valstybėje narėje ir perduoti tą asmenį pirmajai valstybei, siekiant jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn arba vykdyti laisvės atėmimo bausmę ar sprendimą dėl įkalinimo. Šis mechanizmas grindžiamas teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu. Jam įgyvendinti būtini tiesioginiai teisminių institucijų ryšiai.

Europos arešto orderiu užtikrinama tinkama pusiausvyra tarp veiksmingumo ir griežtų garantijų, kad bus gerbiamos suimto asmens pagrindinės teisės. Valstybės narės ir nacionaliniai teismai turi laikytis Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatų. Bet kuris asmuo, suimtas pagal Europos arešto orderį, gali turėti advokatą ir prireikus vertėją žodžiu, vadovaujantis šalies, kurioje jis buvo suimtas, teise.

Europos arešto orderiu nustatomi šeši nauji elementai, palyginti su tradicinėmis ekstradicijos procedūromis:⁷³

- Griežti terminai. Valstybė, kurioje suimtas asmuo, turi ne vėliau kaip per 90 dienų po suėmimo grąžinti jį valstybei, kurioje buvo išduotas Europos arešto orderis. Jeigu asmuo sutinka būti perduotas, sprendimas priimamas per 10 dienų.
- Paprastesnės procedūros. 32 sunkių nusikaltimų kategorijų atveju panaikinamas dvigubo baudžiamumo principas, kuris reiškia, kad elgesys, dėl kurio prašoma

⁷² A. Čepas. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje // Teisės problemos. Nr. 41, 2003.
<http://www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc>

⁷³ Paruošta pagal „Bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose – Europos arešto orderis“. https://e-justice.europa.eu/contentPresentation.do?idTaxonomy=90&plang=lt&vmac=CHYd-ID5BXvip9Q7cWNT33Ptbk2RB_8eWLZhG5mHLrMIWfYuV4FQPKFa9d4dANC2FXYSshu-cJLUYINMIlgenbwAAJFEAAACb; prisijungimo laikas: 2011 04 10.

perduoti asmenį, yra nusikalstama veika tiek prašančiojoje valstybėje, tiek šalyje, kurioje suimtas ieškomas asmuo. Jeigu nusikalstama veika yra pakankamai sunki ir orderį išdavusioje valstybėje narėje už ją baudžiama ne trumpesne kaip trejų metų įkalinimo bausme, dėl pirmiau nurodytų nusikalstamų veikų išduotas Europos arešto orderis turi būti vykdomas neatsižvelgiant į tai, ar nusikalstamos veikos apibrėžtis yra tokia pati abiejose valstybėse.

- Nėra politinio dalyvavimo. Nustačius Europos arešto orderio procedūrą buvo panaikintas politinis ekstradicijos etapas. Tai reiškia, kad sprendimas, ar perduoti asmenį remiantis Europos arešto orderiu, yra išimtinai teisminis procesas.
 - Šalies piliečių perdavimas. Iš esmės Europos Sąjungos valstybės narės nebegali atsisakyti perduoti savo piliečius, išskyrus atvejus, kai jos perima ieškomo asmens baudžiamąjį persekiojimą arba jo įkalinimo bausmės vykdymą. Europos arešto orderis grindžiamas principu, kad ES piliečiai yra pakaltinami už savo veiksmus visos Europos Sąjungos nacionaliniuose teismuose.
 - Garantijos. Perduodant asmenį gali būti taikomos trijų rūšių garantijos, kurias turi suteikti orderį išdavusi valstybė:
 - a) jeigu Europos arešto orderis grindžiamas teismo sprendimu, kuris buvo priimtas nedalyvaujant ieškomam asmeniui, perduoti tą asmenį gali būti leista su sąlyga, kad jis turi teisę prašyti pakartotinio bylos nagrinėjimo šalyje, kuri reikalauja jį perduoti;
 - b) jeigu Europos arešto orderis, pagal kurį asmuo suimamas, buvo išduotas už nusikaltimą, dėl kurio gali būti taikoma laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, perduoti tą asmenį gali būti leista su sąlyga, kad kaltinamas asmuo po tam tikro laikotarpio turės teisę prašyti peržiūrėti tą nuosprendį;
 - c) jeigu prašymas yra susijęs su valstybės, kurioje buvo suimtas asmuo, piliečio ar nuolatinio gyventojų patraukimu baudžiamojon atsakomybėn, perduoti tą asmenį gali būti leista su sąlyga, kad priėmus nuosprendį dėl laisvės atėmimo asmuo bus grąžintas bausmės vykdymui.
6. Atsisakymo pagrindai. Suimtą asmenį gali būti atsisakyta perduoti remiantis trimis privalomo nevykdymo pagrindais ir septyniais neprivalomo nevykdymo pagrindais. Privalomo nevykdymo pagrindai yra susiję su *non bis in idem* principo taikymu (asmuo neperduodamas, jeigu jis jau atliko bausmę už tą pačią nusikalstamą veiką), su nepilnamečiais (asmuo neperduodamas, jeigu jis dar nesulaukė baudžiamosios

atsakomybės amžiaus šalyje, kurioje jis buvo suimtas) ir su amnestija (asmuo neperduodamas, jeigu valstybė, kurioje jis buvo suimtas, būtų galėjusi patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn ir nusikalstamai veikai toje valstybėje taikoma amnestija). Neprivalomo nevykdymo pagrindai iš esmės taikomi teisminių institucijų nuožiūra; pavyzdžiui, gali būti atsisakyta perduoti asmenį, jeigu dalis nusikalstamų veikų, dėl kurių buvo išduotas Europos arešto orderis, buvo padaryta valstybėje, kurioje asmuo suimtas, ir ta valstybė jį patrauks baudžiamojon atsakomybėn už tas veikas.

Nepaisant savo privalumų, Europos Sąjungos arešto orderis turi ir probleminių aspektų. Net jei būtų sukurti stiprūs ir veiksmingi mechanizmai, užtikrinantys Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos laikymąsi Europos Sąjungoje, problemų išvengti gali nepavykti – pati konvencija, netgi garantavus jos laikymąsi, nėra pakankamas išduodamo asmens teisių garantas. Visų pirma, ji tik gana abstrakčiai įtvirtina pagrindines žmogaus teises ir laisves. Nors plati Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija pakankamai detalizuoja Konvencijoje įtvirtintų normų turinį, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad ji paliečia ne visas normas. Dėl to jų turinį gali tekti aiškintis plečiant Europos žmogaus teisių teismo poziciją, išreikštą nagrinėjant kitų normų pažeidimus.⁷⁴ Situacija turėtų pagerėti Europos Sąjungos teisėje įtvirtinus įtariamųjų ir kaltinamųjų baudžiamajame procese procesines garantijas.

Tam tikros individo teisių apsaugos prielaidos numatytos ir pačiame pagrindų sprendime dėl Europos arešto orderio. Bene svarbiausia jų laikytina vadinamoji „viešosios tvarkos“ (*ordre public*) sąlyga. Ši sąlyga dažna ir ekstradiciją reglamentuojančiuose teisės aktuose. Ji suvokiama kaip nuostata, kad valstybės turi teisę nevykdyti ekstradicijos, galinčios pakirsti esminius šios valstybės interesus, paprastai juos vertinant per nacionalinių konstitucijų prizmę, t. y. nagrinėjant, ar ekstradicija nepažeistų nacionalinės Konstitucijos normų. Dažnai tokia *ordre public* taisyklės sąvoka detalizuojama atskirai pabrėžiant, kad esminių interesų pažeidimu laikoma ekstradicija, prieštaraujanti pamatinėms prašomos išduoti valstybės teisės sistemos nuostatoms. Nors dar neįtvirtinta Lietuvos Respublikos įstatymuose (yra tik kiek panašus LR BK 9⁽¹⁾ straipsnio 3 dalies 1 punktas, kuriame nustatyta Europos arešto orderio nevykdymo galimybė, jei asmens perdavimas pažeistų pagrindines žmogaus

⁷⁴ A. Čepas. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje // Teisės problemos. Nr. 41, 2003.

<http://www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc>

teisės ir (ar) laisvės), aukščiau minėta ekstradicijos taisyklė sutinkama Lietuvos Respublikos ekstradicijos sutartyse.

Šiaip ar taip, *ordre public* sąlyga pagrindų sprendime dėl Europos arešto orderio įtvirtinama ribota apimtimi. Viena vertus, sprendime nenumatoma valstybių teisė neišduoti asmens tais atvejais, kada Europos arešto orderio vykdymas pažeistų šios valstybės esminius interesus. Pripažįstama, kad vykdant kiekvieną Europos arešto orderį, valstybė gina ne tik prašančiosios, bent ir bendrasąjunginius (o tai reiškia – ir savo) interesus. Tačiau vienu valstybės interesų apsaugos nevykdymas negali būti grindžiamas kitų tos pačios valstybės interesų apsaugos poreikiais.

Kita vertus, ne ką mažiau reikšmingas pripažinimas, kad valstybės gali remti atsisakymą vykdyti Europos arešto orderį savo Konstitucijų nuostatomis, įtvirtinančiomis pamatinius teisingo proceso principus. Tokia pagrindų sprendimo nuostata atveria valstybėms galimybes neperduoti asmenų valstybėms, kurių teisingumo vykdymo sistemas jos laiko nepakankamai atitinkančiomis žmogaus teisių apsaugos standartus. Tačiau šia prasme Europos arešto orderio sistema nutolsta nuo ekstradicijos sistemoje vyraujančių žmogaus teisių apsaugos standartų. Daugumoje ekstradiciją reglamentuojančių teisės aktų įtvirtinama nuostata, kad tais atvejais, jei nuosprendis, kurio vykdymui prašoma išduoti asmenį, yra priimtas *in absentia*, ekstradicija vykdoma tik jei prašančioji valstybė garantuoja asmens teisę į bylos nagrinėjimą apeliacine tvarka. Pagrindų sprendime dėl Europos arešto orderio apsiribojama įtvirtinant asmens teisę prašyti, kad jo byla būtų nagrinėjama iš naujo. Tačiau pati asmenį perimančios valstybės pareiga iš naujo nagrinėti bylą nėra įtvirtinama.

Europos arešto orderio sistemos įgyvendinimui Lietuvos Respublika turėjo suderinti nacionalinę baudžiamąją teisę su Europos Sąjungos reikalavimais. Tai buvo padaryta priimant LR BK 9⁽¹⁾ straipsnį, kuris, išplėsdamas jau buvusį ekstradicijos straipsnį, leidžia Lietuvai naudotis nacionaline teise tinkamai vykdyti tarptautinį įsipareigojimą.

Tarybos pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio 1 priedo 8 punkte skelbiama, jog „Sprendimams dėl Europos arešto orderio vykdymo turi būti taikoma pakankama kontrolė, o tai reiškia, kad valstybės narės, kurioje prašomas perduoti asmuo buvo areštuotas, teisminė institucija turi priimti sprendimą dėl jo (jos) perdavimo“⁷⁵. Atitinkamai LR BK 9⁽¹⁾ straipsnio 1-3 dalys apibrėžia būtent sprendimo priėmimą, pabrėžiant Lietuvos Respublikos

⁷⁵ 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (2002/584/TVR).

įsipareigojimą vykdyti Europos arešto orderio susitarimą. Taip pat numatomos aplinkybės, kada gali būti priimamas sprendimas neišduoti asmens pagal Europos arešto orderį.

LR BK 9⁽¹⁾ straipsnio 4 dalimi pasilieka galimybę, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, neišduoti asmens pagal Europos arešto orderį, jeigu matoma, kad asmuo yra padaręs nusikalstamą veiką, už kurią galima iškelti bylą Lietuvos Respublikoje. Taip užtikrinami Lietuvos Respublikos interesai, užkertamas kelias asmens teisių pažeidimams, užtikrinamas teisingumo principo palaikymas.

2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (2002/584/TVR) 1 skyriaus 3 straipsnis nurodo, kokiais atvejais valstybės narės privalo neišduoti asmens pagal Europos arešto orderį. LR BK 9⁽¹⁾ straipsnio 3 dalies 2, 3, 4 punktai skirti būtent šio Europos Sąjungos teisės akto reikalavimo įgyvendinimui. Juoste nustatomas analogiškas reglamentavimas, pavyzdžiui, sprendime įtvirtinta, jog privaloma neišduoti, „jei nusikalstamai veikai, kurios pagrindu yra išduotas arešto orderis, vykdančiojoje valstybėje narėje taikoma amnestija, kai persekiojimas už tokios nusikalstamos veikos padarymą priklausė tos valstybės jurisdikcijai pagal jos baudžiamąją teisę“, ir LR BK 9⁽¹⁾ straipsnio 3 dalies 2 punkte – „asmuo pagal amnestijos aktą ar malonės tvarka Lietuvos Respublikoje atleistas nuo bausmės už jo padarytą nusikalstamą veiką, dėl kurios išduotas Europos arešto orderis, atlikimo“. Kitu pavyzdžiu gali būti pagrindų sprendimo nuostata, kad asmuo neišduodamas pagal Europos arešto orderį, „jei asmeniui, kuriam taikomas Europos Arešto Orderis, dėl jo amžiaus pagal vykdančiosios valstybės teisę negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė už veiką, kurios pagrindu yra išduotas arešto orderis“. Šis reglamentavimas atspindi LR BK 9⁽¹⁾ straipsnio 3 dalies 4 punkte nustatant neišdavimą, jei „asmuo nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvo sulaukęs amžiaus, nuo kurio pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus galima baudžiamoji atsakomybė už jo padarytą veiką“. Lygiai taip pat su Tarybos pagrindų sprendimu dėl Europos arešto orderio yra suderintos ir kitos LR BK 9⁽¹⁾ straipsnio dalys bei punktai, nacionalinis reglamentavimas pilnai atitinka minėto sprendimo įpareigojimus ir smulkmeniškai apibrėžia visas aplinkybes, kada galima nevykdyti Europos arešto orderio.

Matoma, kad Lietuvos Respublika, 2004 m. papildžiusi savo baudžiamąjį įstatymą LR BK 9⁽¹⁾ straipsniu, pilnai užtikrino savo kaip valstybės narės įsipareigojimą laikytis Europos arešto orderio susitarimų. Tiksliai apibrėždama išdavimo ar atsisakymo išduoti aplinkybes, Lietuvos Respublika pilnai prisiima tarptautinio susitarimo vykdymą, tai įgyvendindama per

savo nacionalinę teisę, kurios baudžiamieji įstatymai, kartu su kitais teisės aktais, visiškai atitinka ir įgyvendina Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus.

IŠVADOS

1. Pirminė Europos Sąjungos teisė nacionalinei baudžiamajai teisei tiesioginės įtakos daro labai nedaug dėl to, kad pirminės teisės aktuose įtvirtinami bendro pobūdžio principai, gairės valstybėms narėms. Kur kas svarbiau yra tai, jog pirminės Europos Sąjungos teisės poveikis baudžiamajai teisei pasireiškia per teisinio pagrindo antriniamis teisės aktams įtvirtinimą.
2. Reglamentai, direktyvos ir sprendimai yra privalomojo pobūdžio teisės aktai, o nuomonės ir rekomendacijos turi neprivalomą, rekomendacinę reikšmę; dėl to pirmųjų trijų rūšių aktai yra nepalyginamai reikšmingesni nacionalinei baudžiamajai teisei.
3. Pagrindų sprendimai yra teisės aktai, darantys didžiausią tiesioginę įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei. Pastebėtina, kad didžioji dauguma iš nacionalinėje baudžiamajoje teisėje įgyvendintų Europos Sąjungos teisės aktų yra būtent pagrindų sprendimai; vadinasi, šių sprendimų įgyvendinimas daugiausiai lemia nacionalinio baudžiamajo įstatymo formavimą derinant nacionalinę teisę su Europos Sąjungos teise.
4. Remiantis Europos Sąjungos teisės viršenybės principu, kalbant apie tiesiogiai taikomų Sutarčių nuostatų ir teisės aktų bei valstybių narių nacionalinės teisės santykį, reikia pažymėti, kad tokios išsigaliojusios Europos Sąjungos nuostatos bei aktai ne tik lemia bet kokių joms prieštaraujančių galiojančių nacionalinės teisės aktų netaikymą, tačiau taip pat užkerta kelią priimti naujus nacionalinės teisės aktus, kurie būtų nesuderinami su Europos Sąjungos teisės nuostatomis.
5. Lisabonos sutartimi priimtų pakeitimų įtaka Lietuvos nacionalinės teisės sistemai bei nacionalinei baudžiamajai teisei leidžia teigti, jog ji bus priartinta prie Europos Sąjungos teisinių standartų.
6. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos ginamos žmogaus teisės tiesiogiai atsispindi Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, o ypač jo Specialiojoje dalyje nustatant baudžiamąją atsakomybę už veikas, kuriomis pažeidžiamos Chartijoje įtvirtintos teisės.

7. LR BK atitinka Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje keliamus reikalavimus, savyje turėdamas reikiamus mechanizmus ir straipsnius, ginančius Chartijos vertybes bei tikslus, ir priemones tam pasiekti ar užtikrinti.
8. Europos Sąjungos teisės poveikis nacionalinei ir nacionalinei baudžiamajai teisei konstituciniu aspektu yra didelis – Konstitucija turėjo būti papildyta Konstituciniu aktu ir nauju straipsniu, turėjo būti teisiškai įtvirtintas Europos Sąjungos teisės aktų viršenybės principas.
9. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, nacionalinėje teisėje reikėjo padaryti daug pakeitimų, nustatyti Europos Sąjungos teisės aktų viršenybę nacionalinių teisės aktų atžvilgiu, Europos Sąjungos teisės normų tiesioginį galiojimą ir kitaip nacionalinę teisę suderinti su jau galiojusiais Europos Sąjungos aktais bei su tuo metu svarstytais ir priiminėtais aktais.
10. Europos Sąjungos teisės įtaka tiesiogiai pasireiškia ir per Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtintus naujus institutus, pavyzdžiui – juridinių asmenų atsakomybė, Europos arešto orderis.
11. Lietuvos Respublika, stodama į Europos Sąjungą, *inter alia* įsipareigojo suderinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatas su Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, t. y., įtraukti į jį visas nusikalstamas veikas, numatytas minėtuose teisės aktuose ir, atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės aktų nuostatas, nustatyti bausmes už šių veikų padarymą. Taip atveriamas kelias sėkmingam Europos Sąjungos teisės derinimui su nacionaline baudžiamąja teise.
12. Tarptautinės sutartys ir Europos Sąjungos teisės aktai, kurie reguliuoja baudžiamosios teisės klausimus, nėra tiesioginio taikymo. Tokių dokumentų nuostatos turi būti perkeltos į Lietuvos nacionalinę teisę, t. y., inkorporuojamos į baudžiamąjį įstatymą. Pabrėžtina, jog tiesioginis tokių teisės aktų taikymas baudžiamojoje teisėje įmanomas tik tada, kai tai yra bendro pobūdžio sutartis, garantuojanti žmogaus teises ir laisves.
13. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės reguliavimas visų pirma atsirado tarptautinėje teisėje, ir tik laikantis tarptautinės bei Europos Sąjungos teisės reikalavimų jis buvo perkeltas į nacionalinę teisę.
14. Nacionaliniai baudžiamieji įstatymai iš esmės atitinka ir pilnai įgyvendina Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus, susijusius su juridinių asmenų baudžiamąja

atsakomybe. Tą suponuoja aiškiai matomas operatyvus LR BK suderinimas su naujai priimamais Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimais, taip pat baudžiamajame įstatyme nustatyta išsami, nuosekli juridinių baudžiamosios atsakomybės sistema.

15. Nacionalinis bausmių sistemos fiziniams asmenims reglamentavimas pilnai įgyvendina ir atitinka atitinkamus Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus. Europos Sąjungos teisės įtaka nacionalinei baudžiamajai teisei pasireiškia Europos Sąjungos teisės aktų keliamais reikalavimais valstybėms narėms nustatyti tam tikro pobūdžio bausmes, kartais nurodant ir konkretesnes ribas.
16. Atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus bei LR BK nuostatas dėl rengimosi padaryti nusikaltimą, matoma, kad Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės reglamentavimas yra visiškai suderintas ir atitinka Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus.
17. Dėl Europos Sąjungos teisės aktuose išreikšto požiūrio, tikslios formuluotės dėl bendrininkavimo, jo formų, rūšių trūkumo, o tuo tarpu nacionalinės teisės aktuose – konkretizuojamų ir aiškiai įtvirtintų bendrininkavimo rūšių bei formų, teigiama, jog LR BK įtvirtintas reglamentavimas pilnai atitinka šiuos Europos Sąjungos keliamus reikalavimus.
18. Matoma, kad Lietuvos Respublika, 2004 m. papildžiusi savo baudžiamąjį įstatymą LR BK 9⁽¹⁾ straipsniu, pilnai užtikrino savo kaip valstybės narės įsipareigojimą laikytis Europos arešto orderio susitarimų. Lietuvos Respublika pilnai prisiima tarptautinio susitarimo vykdymą, tai įgyvendindama per savo nacionalinę teisę, kurios baudžiamieji įstatymai, kartu su kitais teisės aktais, visiškai atitinka ir įgyvendina Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus.

SANTRAUKA

Šis darbas yra skirtas atskleisti Europos Sąjungos teisės įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei, nagrinėjant Europos Sąjungos teisės aktų ypatumus, jų įtvirtinimo nacionalinėje teisėje mechanizmus ir principinius įgyvendinimo žingsnius. Darbo autorė apžvelgia Europos Sąjungos teisės aktų tipus ir nagrinėja jų tiesioginę įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei.

Pirmojoje darbo dalyje apžvelgiamas Europos Sąjungos teisės aktų priėmimo mechanizmas, jų rūšys ir tai, kokią įtaką kokie teisės aktai daro Lietuvos Respublikos nacionalinei teisės sistemai. Šioje dalyje aptariama, kokia Europos Sąjungos teisės aktų reikšmė nacionalinės teisės leidybai, paminimi aspektai, į kuriuos reikia atkreipti dėmesį derinant nacionalinę teisę su Europos Sąjungos keliamais reikalavimais.

Antrojoje darbo dalyje tiesiogiai žvelgiama į pirminių ir antrinių Europos Sąjungos teisės aktų įtaką nacionalinės baudžiamosios teisės sistemai. Kreipiamas dėmesys į teisės aktų inkorporavimą bei tiesioginį poveikį nacionalinei teisei. Apžvelgiamos tam tikros konvencijos, turinčios įtaką nacionalinės baudžiamosios teisės formavimui.

Trečiojoje darbo dalyje autorė tiesiogiai paliečia nacionalinės baudžiamosios teisės institutus, kuriems didelės reikšmės turi Europos Sąjungos teisė; tai tokie institutai kaip fizinė ir juridinė asmenų baudžiamoji atsakomybė, nusikalstamos veikos stadijos, bendrininkavimas. Nagrinėjama, kaip Europos Sąjungos teisės aktai įgyvendinami konkrečiose nacionalinio baudžiamojo įstatymo normose. Taip pat nagrinėjamas bene svarbiausias Europos Sąjungos teisinio bendradarbiavimo institutas – Europos arešto orderis, peržvelgiami jo privalumai, palyginus su anksčiau buvusiu ekstradicijos mechanizmu.

SUMMARY

In this work the author aspires to fully explore the importance of European Union law for the national criminal law. This is done by taking a closer look at the European Union law and how it is incorporated into national law. Author is analyzing different types of European Union legal acts and how they directly influence national and national criminal law.

The first part of this paper is dedicated to the European Union legal acts types, their adoption procedures and how they influence Lithuanian legal system. It is analyzed how European Union law is influencing national legislation and the author mentions some aspects that should be taken into consideration when national law is being harmonized with European Union law requirements.

In the second part of the work a direct look is taken at the primary and secondary European Union legal acts influence for the national criminal law system. Moreover, it is analyzed how European Union law is incorporated into national law and what influence it has. Finally, some of international conventions are reviewed, precisely the ones that have influence for national criminal law formation.

In the final part of the paper particular institutes of national criminal law are examined. These are the institutes that are highly influenced by European Union legal acts, such as liability of natural and legal persons, stages in the commission of crime, aiding and abetting. The author analyses how European Union legal acts regarding the mentioned institutes are implemented in national criminal law. Besides, one of the most important European Union legal cooperation institutes is examined – the European Union arrest order. Its pros and cons are compared to previously adopted extradition mechanism.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 2007.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 111-4123.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 2009.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Vilnius, 2010.
5. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas // Valstybės žinios, 1995. Nr. 41-991.
6. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios, 1999. Nr. 60-1948.
7. Baudžiamojo kodekso 7(1), 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11(1), 22(1), 32(1), 32(2), 302(2) straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Valstybės žinios, 2002. Nr. 15-555.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 21 „Dėl Lietuvos Respublikos pozicijos Europos Sąjungos institucijose nagrinėjamaais klausimais rengimo, derinimo, pristatymo ir Europos Sąjungos teisės (acquis communautaire) perkėlimo į Lietuvos Respublikos nacionalinę teisę ir jos įgyvendinimo“ // Valstybės žinios, 2004. Nr. 8-184
9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004. Nr. 134-4886.
10. Suvestinė Europos Sąjungos sutarties redakcija. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:LT:PDF>; prisijungimo laikas 2011-04-10.
11. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:LT:PDF>; prisijungimo laikas 2011-04-10.

12. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:LT:PDF>, prisijungimo laikas: 2011-02-17.
13. Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija. Antroji ataskaita apie Lietuvą. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-II-2003-005-LTU.pdf>; prisijungimo laikas 2011-03-02.
14. Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija. Trečioji ataskaita apie Lietuvą. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-III-2006-2-LTU.pdf>; prisijungimo laikas 2011-03-02.
15. Europos komisija. Reguliarioji Europos Komisijos ataskaita dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje. <http://www.logincee.org/file/1234/library>; prisijungimo laikas 2011-03-02.
16. 1957 m. Europos konvencija dėl ekstradicijos. <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=vZgN6CpDG5M=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.
17. 1970 m. Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo. <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=tvw3Db3ftQM=&tabid=93>; prisijungta 2010-10-27.
18. 1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo. <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=OnOezMvNfi0=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.
19. 1975 m. Europos konvencijos dėl ekstradicijos papildomas protokolai. <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=6TvZMgwbKfk=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.
20. 1977 m. Europos konvencija dėl kovos su terorizmu. <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=BBYyDYVHpUk=&tabid=93>; prisijungimo laikas 2010-10-27.
21. 1977 m. Europos sutartis dėl teisinės pagalbos prašymų perdavimo. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=153727&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas 2010-10-27.
22. 1978 m. Europos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose papildomas protokolai.

- <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=jRi7qVkBS9M=&tabid=93;>
prisijungimo laikas 2010-10-27.
23. 1983 m. Konvencija dėl nuteistųjų asmenų perdavimo.
<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=/WvMyCBcN6w=&tabid=93;>
prisijungimo laikas 2010-10-27.
24. 1990 m. Europos konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo.
<http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=BYHexFM6z/c=&tabid=93;>
prisijungimo laikas 2010-10-27.
25. 1995 m. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu // Valstybės žinios, 2004. Nr. 112-4178.
26. 2004 m. kovo 31 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, nustatanti žmogaus audinių ir ląstelių donorystės, įsigijimo, ištyrimo, apdoravimo, konservavimo, laikymo bei paskirstymo kokybės ir saugos standartus (2004/23/EB).
27. 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę (2008/99/EB).
28. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl apsaugos nuo padirbinėjimo griežtinimo kriminalinėmis bausmėmis ir kitokiomis sankcijomis ryšium su euro įvedimu (2000/838/TVR).
29. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (2002/584/TVR).
30. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su terorizmu (2002/475/TVR).
31. 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR).
32. 2002 m. lapkričio 28 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl bausmių sistemos stiprinimo siekiant užkirsti kelią padėjimui neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi (2002/946/TVR).
33. 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (2003/568/TVR).

34. 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR).
35. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pagrindų sprendimas, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje (2004/757/TVR).
36. 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl atakų prieš informacines sistemas (2005/222/TVR).
37. 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo (2005/212/TVR).
38. 2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis (2008/913/TVR).

Specialioji literatūra

39. A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Vilnius, 2005.
40. Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius, 2001.
41. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1998.
42. Teisinės informacijos centras. Europos Sąjungos teisės seminarai. Vilnius, 2005.
43. Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kiti. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius, 2004
44. Hix. S. Europos Sąjungos politinė sistema. Vilnius, 2006.
45. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius, 1999.
46. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius, 2006
47. Švedas G. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei // Teisė, Nr. 74, 2010. P. 7-19.
48. A. Abramavičius. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies europeizacijos problemos // Teisė, Nr. 54, 2005. P. 7-18.

49. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos // Teisė: mokslo darbai, Nr. 48, 2003. P. 130-143.
50. Jarukaitis I. Europos Sąjungos Konstitucinė sutartis ir Lisabonos sutartis: skirtumų beišskant // Teisė, Nr. 73, 2009. P. 55-73.
51. Soloveičikas D. Juridiniams asmenims taikomos baudmės, baudžiamojo poveikio priemonės ir jų ypatumai: analizė // Teisė, Nr. 59, 2006. P. 107-127.
52. Soloveičikas D. Europos Sąjungos teisės tiesioginis veikimas ir jos taikymas – dvi skirtingos tapačios doktrinos dalys? // Jurisprudencija: mokslo darbai, Nr. 4(94), 2007. P. 35-43.
53. Jočienė D. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą, Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis // Jurisprudencija: mokslo darbai, Nr. 7(97), 2007. P. 17-27.
54. Balčiūnaitė J. Probleminiai žmogaus teisių apsaugos aspektai Lietuvos respublikos baudžiamojoje jurisprudencijoje Europos žmogaus teisių konvencijos požiūriu (I dalis) // Jurisprudencija: mokslo darbai, Nr. 4(106), 2008. P. 42-49.
55. Čepas A. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje // Teisės problemos. Nr. 41, 2003. P. 97-113.
56. Drakšas R. Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje // Teisė. 2003, Nr. 47. P. 28-35.
57. Namavičius Z. Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė // Pranešimas konferencijai „Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste“. Palanga, 2004.
58. Šlušnys K. Europos Sąjungos teisės inkorporavimas į Lietuvos Respublikos teisės sistemą // Pranešimas tarptautinei mokslinei praktinei konferencijai „Visuomenės raidos tendencijos ir aktualijos globalizacijos kontekste“. Klaipėda, 2010.

Konstitucinė jurisprudencija

59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos // Valstybės žinios, 1995. Nr. 9-199.

60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas dėl įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ // Valstybės žinios, 1995. Nr. 86-1949.
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo mėn. 14 d. nutarimas dėl nuosavybės teisių ribojimo ypač vertingose vietovėse ir ūkio žemėje // Valstybės žinios, 2006. Nr. 30-1050.
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl kai kurių Baudžiamojo kodekso nuostatų, reglamentuojančių juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę. // Valstybės žinios, 2009. Nr. 69-2798.
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. Sausio 6 d. nutarimas dėl kompensacijos už autoriaus teisių ir gretutinių teisių pažeidimą // Valstybės žinios, 2011. Nr. 3-93.

Teismų praktika

64. Europos bendrijų pirmosios instancijos teismas. Pirmosios instancijos teismo pirmieji sprendimai, susiję su teisės aktais, priimtais kovojant su terorizmu, bylose T-306/01 ir T-315/01: Ahmed Ali Yusuf, Al Barakaat International Foundation ir Yassin Abdullah Kadi prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją // Pranešimas spaudai nr. 79/05, 2005.
65. Europos Teisingumo Teismo byla Nr. 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato vs Simmenthal (1978) ECR 629.